

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๗

เรื่องจดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศส

ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในกรุงสยาม

ครั้งแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(ตอนที่ ๓ ต่อจากประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๕)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์โท พระยาพิชารณาปักษามาศย์ (สุหร่าย วัชรภักย์)

เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๓

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศรีกรุง

คำนำ

คุณหญิงจำเริญ พิจารณาปฤชามาตย์ ผู้เป็นเจ้าของงานศพ
มหาอำมาตย์โท พระยาพิจารณาปฤชามาตย์ มานวธรรมศาสตร์อุปถุษา
(สุหรัย วัชรภักย์) มาแจ้งความยังราชบัณฑิตยสถานว่าปรารถนาจะพิมพ์
หนังสือสำหรับแจก เมืองานพระราชทาน เพื่งศพดำมี ขอให้ราชบัณฑิตย
สถานช่วยเลือกเรื่อง หนังสือ ให้ พระยาพิจารณาฯ เป็นมิตรเก่า ของ
ข้าพเจ้าคนหนึ่ง ชอบกัน มา ตั้งแต่ยังเป็น มหาเด็กวิเศษ ใน รัชกาล
ที่ ๕ จนตลอดอายุ ข้าพเจ้า รู้สึกยินดีด้วยได้ มี โอกาสช่วยทำงานศพให้
บ้างเล็กน้อย เสีย คาย อยู่ น้อย ๓ งาน ศพ กระจับเวลา ข้าพเจ้ามี
กิจธุระ อย่างอื่น ไม่สามารถ จะแต่งหนังสือ ซึ่ง เต็มได้ งาน สำหรับ จะ
พิมพ์ ใน งาน ศพ พระยาพิจารณาฯ ให้ ดำเนิน ๓ งาน ได้ จึงได้เลือก
หนังสือ เรื่อง จดหมาย เหตุ ของ มอนซิเออร์ เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศส ซึ่ง
เข้ามาเจริญ ทาง พระราชไมตรี ใน แผ่นดิน สมเด็จ พระนารายณ์มหาราช
ให้ คุณหญิงจำเริญ พิมพ์ ตาม ประสงค์

อัน หนังสือ จดหมาย เหตุ เรื่อง ฝรั่งเศส ซึ่ง มี การ ติดต่อกับ ไทย
นั้นมี มากมาย เริ่มแต่ แผ่นดิน สมเด็จ พระนารายณ์มหาราช ลงมา จน
ตอนต้นกรุงรัตน โกสินทร เปนหนังสือ ตำนานบ้าง ราชการบ้าง รายงาน
บ้าง คำสั่งบ้าง จดหมายบ้าง เก็บรวบรวมอยู่ในกระทรวง ว่าการเมือง
ชน ของฝรั่งเศส ก็มี ใน กระทรวง ต่าง ประเทศ ก็มี ใน หอสมุด
สำหรับเมือง ก็มี ศาสตร์จารย์ ยอช เซเดส์ เตชานุการราชบัณฑิตย

ด้ภา ได้ขอคัดสำเนา มาไว้ในหอพระสมุดฯ คราวออกไปเยี่ยมบ้าน
 เรือนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ราชบัณฑิตยสภา เห็นเป็นจดหมาย เหตุที่ ให้
 ความรู้ ทาง พงศาวดาร อันเกี่ยวข้องกับ ต่าง ประเทศ เป็น อย่าง ดี จึงได้
 จัด ให้ แปล ขน ไว้เป็น หนังสือ ตำรา ของ พิมพ์ เป็น พวก ๆ เช่น จดหมาย
 เหตุ ของ พวก บาดหลวง ฝรั่งเศส และ ของ พวก พ่อค้าฝรั่งเศส รวมเรียก
 ว่า ประชุม พงศาวดาร มีผู้ขออนุญาต พิมพ์ ไป แล้วเป็น ลำดับ
 เรื่อง จดหมาย ของ มองซิเออร์ เซเบเรต์ ซึ่งเป็น เอกอัครราช
 ทูต เข้า มา เจริญ ทาง พระราชไมตรี กับ กรุงสยาม ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 นารายณ์มหาราช นม ๓ ตอน มีผู้รับพิมพ์ ไป แล้ว ๒ ตอน คือ ตอน มา
 ถึง กรุงศรีอยุธยา กับ ตอน จัดการ กับ ไทย ตอนที่ พิมพ์ ใน สมุด เต็ม น
 เป็น ตอนที่ สิ้น ท้าย หมุด เรื่อง เพียง ราชทูต ฝรั่งเศส กลับ ไป กรุงปารีส
 ราชบัณฑิตยสภา ขอ ขอบ คุณ ท่าน ทงหลาย ที่ ได้ รับ พิมพ์ ตอน อื่น ๆ มา
 กับ ทง คุณหญิง จำเริญ พิจารณา ปรุชามาตย์ ซึ่ง ได้ รับ พิมพ์ ตอน ท้าย
 เป็น การ เพิ่ม ให้ สำเร็จ การ พิมพ์ หนังสือ อัน ตลอด เรื่อง ตอน นี้ ไป จะ
 ได้ กล่าว ถึง ประวัต พระยา พิจารณา ปรุชามาตย์ ตาม ที่ ขาพเจ้า ทราบ
 ประกอบ กับ ที่ เจ้าภาพ จัด มา ให้ โดย ตั้ง เชบ

ประวัติ พระยาพิจารณาปรุชามาตย์

มหาอำมาตย์โท พระยาพิจารณาปรุชามาตย์ มานฉรรรมศาสตร์
 สุปฤชา (สุหรัย วัชรภักย์) ป.ม. ท.จ.ว. ท.ช. องคมนตรี เกิดใน

รัชกาลที่ ๕ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่บ้าน
เดิมริมถนนลัดม ในจังหวัดพระนคร

พระยาพิจารณา เป็นบุตรหัวดวงอุปการ โภษากร (เวท วัชรภักย์)
มารดาชื่อนั้น เป็นธิดาในสกุลสูงศักดิ์ ทั้งบิดาและมารดา นับทาง
ฝ่ายบิดา พระยาพิจารณา เป็นหลานเจ้าพระยาพลเทพ (หลง) ในรัชกาล
ที่ ๕ นับทางฝ่ายมารดา พระยาพิจารณา เป็นหลานเจ้าพระยาวิชัยศิริ
(เม่น) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา มาแต่ในรัชกาลที่ ๕ จนถึง
รัชกาลที่ ๕ ด้วยเหตุนี้ พระยาพิจารณา จึงมี เครือญาติ กว้างขวาง
จนถึง เจ้านาย มี ส้มแดง พระมหา ส้มฉน เจ้ากรม พระยาวิริยญาณวโรรส
เป็นต้น และ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ก็ทรง นับว่า เป็น พระญาติ
ทางข้าง ฝ่ายมารดา ก็เป็น ญาติ เกือบเคียง กับ พวกสกุล ณสงขลา ทั่วไป
ควร นับว่า พระยาพิจารณา กอปร ด้วยชาติภูมิ เป็น เบื้อง ต้น

ส่วน คุณวุฒิ อัน จำต้อง เสาะ แสวง เอง นั้น พระยาพิจารณา
อยู่ใน รุ่น หลั่งของ บุคคลเจ้าพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นคนอาภัพแต่ มี โอกาสพิเศษ
ประกอบกัน บุคคลเจ้าพวก นั้น ทั้ง ใน ราชสกุล และ ใน สกุล ชุน นาง
ที่ ว่า เป็น คน อาภัพ ด้วย เกิด ใน สมัย บ้านเมือง เรม คอง การ วิชชา ความ
รู้ ของ ชาวทวีป ตะวันตก แต่ ยัง ไม่ ถึง สมัย เมื่อ มี โอกาส อาจ ไป คักษา
วิชา การ ไต่ ถึง ต่าง ประเทศ โดย สดวก การ คักษา ใน ประเทศ
ของ ตน เอง ก็ ยัง ผิด สอน บอก พร้อง กว่า ทุก วัน น อยู่ เป็น อัน มาก บุคคล

จำพวก ทักท้วง มาได้ วิชา ความรู้ จาก คึกษา สถานไม่เท่า ไทนั้ ต้อง
 อาศัย พยายาม คึกษา หา ความรู้ เอง เชน พน ผู้ใด ไม่ อุตสาหะ
 พาก เพียร ก็ มก คก อยู่ใน ฐานะ เชน ว่า “อย่างเก่า ก็ไม่ได้ อย่างใหม่
 ก็ไม่ได้” ดงน ที่ ว่า มี โอกาส พิเศษ ประกอบ นน คือ ส้มย นน เชน
 เวลา รัฐบาล เรม จัดการ ต่าง ๆ นน หา วิชา ทวป ตะวัน ตก ก่าตั้ง คอง
 การ ควคน ที่ ได้ คึกษา อบรม พอ แก่ การ แม่ เพียง เหมาะ แก่ ส้มย นน
 เชน อน มาก ผู้ที่ ได้ เตา เรียน สำเรจ ใน คึกษา สถาน มก หา ตำแหน่ง
 รับ ราชการ ได้ ง่าย แต่ ว่า ผู้ที่ ได้ เตา เรียน และ ตำแหน่ง นน ถึง ชนสูง
 ใน ส้มย ค่อมานน อาจ กล่าว ได้ ว่า ถอน เชน ผู้ซึ่ง พยายาม คึกษา หา
 ความรู้ เอง เอง ค่อมมา ใน เวลา เมื่อ เข้า รับ ราชการ แล้ว ทง นน

พระยาพิจารณาฯ ได้ เรม คึกษา ที่ โรงเรียน หตวง ณ ส่วนนนท
 อุกยาน ตั้ง แต่ อายุ ได้ ๙ ขวบ เรียน ภาษาไทย ตลอด หตก สุตร ซึ่ง สอน
 ใน ส้มย นน ภาษา อังกฤษ ก็ ได้ เรียน แต่ จะ รู้ เพียง ได้ เข้า เจ้า หา
 ทราบไม่ เมื่อ อายุ ส่มควร ได้ ถวาย คว เปน มหาคเตกวิเศษ ตาม ประเพณ
 ที่ เชน บุตร ข้าราชการ ตระกูลสูง แล้ว เข้า เรียน ภาษาบาลี ใน มหามกุฏ
 ราชวิทยาลัย จน อุป ส่มบต เชน พระ ภิกษุ ใน สำนัก ส่มเด็จ พระมหา สมน
 เจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส ณ วัดบวรนิเวศวิหาร สอบ วิชา
 ที่ ได้ เรียน ใน มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ ปริญญา ชน นก เรียน ตร พิเศษ
 เมื่อ ตา สึกขา แล้ว ได้ รับ พระราชทาน สัญญาบัตร เชนท นายรองเตห้อาวุธ

มหาดเล็ก โปรดฯ ให้ไปมีตำแหน่งราชการ ใน กระทรวง พระคลังฯ ชั่ว
 คราว ใน ระยะเวลา นั้น ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ ได้ เดือน บรรดาศักดิ์ จน
 เป็น นายเสนาอานประพาส หุ้มแพร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ แล้วกลับไปรับ
 ราชการ ใน กรมมหาดเล็ก ตามเดิม ต่อมาไม่ช้า เมื่อ กรมหลวงราชบุรี
 ดิเรกฤทธิ เป็น เสนาบดี กระทรวง ยุติธรรม ทรงเริ่ม จัดการ สอน กฎหมาย
 ก็ ได้ โอกาส เข้าศึกษา วิชา กฎหมาย ใน นักเรียน จำพวก แรก มาจน
 สามารถ สอบ วิชา กฎหมาย ได้ เป็น เหนือชั้น ทิศ สยาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓
 กรมหลวงราชบุรี ดิเรกฤทธิ จึง กราบ บังคม ทูลฯ ขอ ไป รับ ราชการ ใน
 กระทรวง ยุติธรรม ได้ เป็น ตำแหน่ง เดชานุการ ของ เสนาบดี เป็น ตำแหน่ง
 แรก แล้วรับราชการ ใน กระทรวง ยุติธรรม ต่อมา ได้ เดือน ตำแหน่ง
 และยศ บรรดาศักดิ์ สูง ขึ้น โดยลำดับ จนได้ เป็น มหาอำมาตย์โท พระยา
 พิจารณา ปุจฉา มาตย์ มานว ธรรมศาสตร์ สุปฤษฎา ตำแหน่ง กรรมการ
 ศาลฎีกา แล้ว ออก จาก ราชการ ด้วย แก่ ชรา ได้ พระราชทาน เบี้ย
 บำนาญ จน ตอดด อายุ

ตำแหน่ง ต่าง ๆ กับ ทง บรรดาศักดิ์ ซึ่ง พระยา พิจารณาฯ ได้ เป็น
 เมื่อ ภาย หลัง เป็น ตำแหน่ง เดชานุการ ของ เสนาบดี กระทรวง ยุติธรรม
 และ ได้ เดือน ขึ้น โดย ลำดับ ตาม วัยวุฒิ นั้น พรรณนา แต่ โดยย่อ คือ
 พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็น ปลัดกรมอัยการ อยู่ ๒ เดือน แล้วไปเป็น
 อธิบดี ผู้ พพากษา ศาล มณฑลภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระดีริศาสตร์
ประสิทธิ์

พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานยศเป็นมหาอำมาตย์ตรี

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาพิจารณา
ปฎิษามาศย์ มานวกรรมศาสตร์อุปถุชา

พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรี
และไปเป็นกรรมการศาลฎีกาชั่วคราว แล้วเป็นตุลาการในชั้น

พ.ศ. ๒๔๖๗ เลื่อนยศเป็นมหาอำมาตย์โท

ตำแหน่งพิเศษ

๑) เป็นกรรมการสอบได้วิชาราชการชั้นเอก

๒) เป็นกรรมการเนติบัณฑิตยสภา

๓) เป็นมรรคทายกวัดสุทธิวาราม และเป็นผู้อุปการะ

โรงเรียนแห่งวัดนั้นด้วย

๔) เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์แห่งสภาการศึกษาสยาม

เกียรติคุณของพระยาพิจารณาฯ ซึ่งปรากฏแก่คนทั้งหลาย

และสมควรยกย่องในสวนบัญชาคุณนิพนธ์พรรณนาแต่โดยย่อก็คือ

๑) ได้เรียบเรียงหนังสือกฎหมายขึ้นใช้เป็นบทเรียนของผู้
 ศึกษาวิชากฎหมายและทนายความ คือหนังสือลักษณะผู้เมียและ
 ลักษณะมรดก พ, ศ, ๒๔๖๓ หนังสือกฎหมายลักษณะที่ดินเดิม ๓
 พ, ศ, ๒๔๖๒

๒) เป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายแก่นักเรียนทั้งที่บ้านและ
 ที่โรงเรียนของกระทรวงยุติธรรม จนมีผู้ที่เป็นศิษย์สอบได้ได้เป็น
 เนติบัณฑิตไปแล้วก็มาก

ในสวนอักษราศัย เมื่อได้คุ้นเคยสนิทสนมกับผู้ใดไม่ว่าจะ
 เป็นชนบรรดาศักดิ์สูงหรือต่ำ ย่อมมีจรรยาอันดีภาพอ่อนโยนไม่
 ถ้อยคำถือศักดิ์ จึงเป็นที่ชอบพอรักใคร่ของผู้ที่คุ้นเคยแทบทั่ว
 ไป และถ้าจะกล่าวถึงพระยาพิจารณาฯ เป็นผู้มีมิตรสหายหรือผู้ที่
 ชอบพอรักใคร่กว้างขวางอย่างยิ่งคนหนึ่งก็เห็นจะไม่ผิดห่างไกลนัก

พระยาพิจารณาฯ ได้รับพระราชนิพนธ์เครื่องราชอิสริยาภรณ์
 ต่าง ๆ เป็นบำเหน็จความชอบและเป็นเครื่องประกอบฐานะอันควรเป็นลำดับ
 มาดังนี้

เหรียญ

- พ, ศ, ๒๔๓๕ เหรียญรัชฎาภิเศก
- พ, ศ, ๒๔๔๐ เหรียญประพาสยุโรป
- พ, ศ, ๒๔๕๐ เหรียญรัชชมงกต

๑

- พ, ศ, ๒๔๕๓ เหริยญวรัชชมังคดาภิเษก
- พ, ศ, ๒๔๕๔ เหริยญ บรม ราชาภิเษกรัชชกาด ที่ ๖
- พ, ศ, ๒๔๖๒ เหริยญ จักรพรรดิมาตา
- พ, ศ, ๒๔๖๖ เหริยญ ราชาภิเษก
- พ, ศ, ๒๔๖๗ เหริยญ บรม ราชาภิเษก ทอง รัชชกาด ที่ ๗

ตรา

- พ, ศ, ๒๔๓๕ เเบญจมาภรณ์ มงกุฏ ชั้นที่ ๕
- พ, ศ, ๒๔๓๖ เเบญจมาภรณ์ช้างเผือก ชั้นที่ ๕
- พ, ศ, ๒๔๕๓ เดือน ธน วัช จตุรดาภรณ์มงกุฏ ชั้นที่ ๔
- พ, ศ, ๒๔๕๓ เดือน ธน วัช จตุรดาภรณ์ ช้างเผือก ชั้นที่ ๔
- พ, ศ, ๒๔๕๗ เดือน ธน วัช ตริตาภรณ์ มงกุฏ ชั้นที่ ๓
- พ, ศ, ๒๔๕๘ เดือน ธน วัช ตริตาภรณ์ ช้างเผือก ชั้นที่ ๓
- พ, ศ, ๒๔๕๘ ทศยจุตจอมเกด้าและ พานทอง
- พ, ศ, ๒๔๖๓ เดือน ธน วัช ทศยาภรณ์มงกุฏ ชั้นที่ ๒
- พ, ศ, ๒๔๖๓ เดือน ธน วัช ทศยาภรณ์ช้างเผือก ชั้นที่ ๒
- พ, ศ, ๒๔๖๕ เดือน ธน วัช ประถมาภรณ์มงกุฏ ชั้นที่ ๑
- พ, ศ, ๒๔๖๗ ทศยจุตจอมเกด้าวิเศษ

พระยาพิจารณา ปฤชามาตย์ บัวย เปนโรค ต่ำได้ พิการ เรือ รัง

มา ชำนาญจนถึง วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ, ศ, ๒๔๗๐ เวลา ๒๐ นาฬิกา (ส.ต.ท.)

ถึง อนิจกรรมที่บ้าน ถนนตีลม จังหวัดพระนคร คำนวณอายุได้ ๕๘ ปี
ได้รับพระราชทาน น้า อาบ ศพ ของ หลวง มี ประโคมกลองชนะ เขียว ๑๐
จำปี ๑ และ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทาน โทศ ประ กอบ
ศพ ตั้ง บน ชั้น ประดับ กระจาก ๒ ชั้น มี ฉัตร เบญจาทัง ๕ เป็น เกียรติยศ

บุตร และ ธิดา

ที่เกิดแต่ อบ ภรรยา

๑, ธิดาชื่อ ถนอม เป็น ภรรยา นายขวัญ จารุรัตน์ เจ้าของ
โรงพิมพ์ พิศาลบรรณนิค

๒, ธิดาชื่อ เพ็ญ เป็น คุณหญิง ดำรง แพทยาคุณ (ชั้น พุทธิ
แพทย์) ๑,๑,

ที่เกิดแต่ นาค ภรรยา

๓, ธิดาชื่อ ระวญ เป็น หม่อม ห้าม ใน หม่อมเจ้าดมบรรณศักดิ์

ที่เกิดแต่ จำรัส ภรรยา

๔, ธิดาชื่อ เกษม เป็น ภรรยา หลวง สำนัญประดาดัน (ธัญญา
ณสังขตา)

๕, บุตรชื่อ กระแสร์ เป็น เนติบัณฑิตสยาม เวदानุภคหิต
ราชการ ใน กรมร่าง กฎหมาย

ที่เกิดแต่ คุณหญิง จำเริญ พิจารณาปลุชามาตย์

๖, บุตรชื่อ ประพนธ์ เวदानุภควิชา วิชา อยู่ใน จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย

๗, ชิดาขอ ประไพ เปน ภรรยา หลวง ตริณสาร วิชากรรม (ศ
ศรีสุข)

๘, ชิดาขอ ประพา

๙, บุตรขอประพทช เวदानคักษาวิชา อยู่ในประเทศฝรั่งเศส

๑๐, ชิดาขอ ประพทช

๑๑, บุตร ขอ ประภาค ภายหลังเมื่อ อายุ ๓๕ ปี ภาย หลังบิดา
ถึง อนุกรรม

๑๒, บุตร ขอ ประพจน์

๑๓, บุตร ขอ ประพนช

๑๔, บุตร ขอ ประพงศ์

ต้น ประวัต พระยา พิจารณาปฤชามาตย เพียง เทา น

กรรม การ ราช บัณฑิตย สภา ขอ อนุ โमतนา ใน กุศล บุญราศี ทัก
ษิณานุปทาน ซึ่ง คุณหญิง จำเริญ พิจารณา ปฤชามาตย ได้บำ เพ็ญ เปน
บศคิทานมัย ด้วย ความ กตัญญูกตเวกั ขอผล แห่ง กุศล น จง ดำไว้จ
เปน อุปถัมภก บัจจย อานวย ผล สู่ สดวดีด แก่ ผู้ มรณะ สัมควร แก่ คติ
อุปบต นน ๆ เทอญ

วันที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๑

ตั้งชื่อ

นายกราชบัณฑิตยสภา

มหาอำมาตย์โท พระยาพิจรรณาปฤชามาศย์
(สุหรัย วัชรภักย์)

พ. ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๐

จดหมายเหตุ มองซิเออร์ เซเบเรต์

ซึ่ง เป็น เอก อัคร ราช ทูต ของ พระเจ้า กรุง ฝรั่ง เค็ด
ไป เจริญ ทาง พระราชไมตรี กับ พระเจ้า กรุง สยาม
เมื่อ ปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐-๒๒๓๑)

ตอนที่ ๓

(ต่อจากตอนที่ ๒ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๘)

ในวัน น เอง ข้าพเจ้า ได้ หา โอกาส พูด กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์
ขอให้ จักการ ให้ เรา ได้ เฝ้า เพื่อ ทูล ตา พระเจ้า กรุง สยาม กลับ ไป ประเทศ
ฝรั่ง เค็ด มองซิเออร์ คอนซตันซ์ จึง ได้ ตอบ ว่า จะ ต้อง กราบ ทูล
เสีย ก่อน

รุ่ง ชน มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ได้ บอก กับ ข้าพเจ้า ว่า พระเจ้า
กรุง สยาม จะ ได้ โปรด ให้ เรา เฝ้า ทูล ตา ใน วันที่ ๓๐ ธันวาคม
ณ วันที่ ๘ เดือน ธันวาคม ได้ เกิด เดียง ดอ ชน ว่า พระเจ้า
กรุง สยาม ทรง พระ ประชวร และ ใน วัน น เอง มองซิเออร์ คอนซตันซ์
ก็ ได้ บอก กับ ข้าพเจ้า ว่า เดิม พระเจ้า กรุง สยาม ได้ ทรง กำหนด ให้
เรา เฝ้า ทูล ตา ใน วันที่ ๓๐ แต่ บัดนี้ ทรง พระ ประชวร เดียง แดง จะ เดียง
ออก ให้ เรา เฝ้า ยัง ไม่ ได้ จึง เป็น การ จำ เป็น ต้อง รอ ให้ หาย พระ
ประชวร เสีย ก่อน จึง จะ เฝ้า ทูล ตา ได้ แต่ ใน รวง น ก็ ขอให้ เรา ทำ
ธุระ ของ เรา ให้ ดำ เร็จ ไป เพราะ แบบ ธรรมเนียม ใน เมือง ไทย เคย มี
ว่า เมื่อ ได้ เฝ้า ทูล ตา แดง ก็ จะ ต้อง ลง เรือ โดย ทันทิ์ จะ อยู่ ต่อ ไป
อีก ไม่ ได้

ที่ข้าพเจ้าได้พูดกับมองซีเออร์คอนชตันซ์ ตามที่กล่าวมานั้น
 ข้าพเจ้าก็ได้รีบไปบอกให้มองซีเออร์เคอตาตดูแบทราบทุกประการ
 แต่ตามเสียงที่มองซีเออร์คอนชตันซ์พูดนั้น ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึก
 ว่า เป็นอุบายของมองซีเออร์คอนชตันซ์ ที่จะหวังเหนี่ยวให้เรา
 อยู่ในเมืองไทยต่อไปอีก เพราะว่าการทั้งปวงยังไม่พร้อม
 ที่จะส่งบาทหลวงคาซาไปได้ และมองซีเออร์เคอตาตดูแบก็ได้ทราบ
 ความมาว่า การที่กล่าวกันว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงพระประชวร
 นั้นหาจริงไม่ แต่เป็นการแก่งท่าประชวร และขอให้นักมพยาบาล
 ปรากฏให้เห็นจริงว่าหาได้ประชวรไม่ คือในวันที่มองซีเออร์คอนช
 ตันซ์ได้บอกข้าพเจ้าว่าจะได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มองซีเออร์เคอตาตดู
 ได้บอกกับมองซีเออร์คอนชตันซ์ว่า มองซีเออร์เคอตาตดูจะต้องกลับไป
 ไปลงเรือพร้อมกับเรา มองซีเออร์คอนชตันซ์จึงได้ตอบมองซีเออร์
 เคอตาตดูว่า ไม่จำเป็นจะต้องรีบร้อนอย่างใด มองซีเออร์เคอ
 ตาตดูจึงได้ถามมองซีเออร์คอนชตันซ์ว่า เราได้เตรียมจะเฝ้าทูลละออง
 ธุลีพระบาทในวันที่ ๓๐ อยู่แล้ว และเมื่อเฝ้าแล้วเราก็จะไปลงเรือที่เดยว
 มองซีเออร์คอนชตันซ์จึงได้ตอบว่า “จริง แต่ในเวลานั้น
 พระเจ้ากรุงสยามคงจะทรงพระประชวร เพราะฉะนั้นท่านราชทูตจะต้อง
 ทำใจเย็นๆไว้”

มองซีเออร์เคอตาตดูได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังต่อไปว่า การที่

มองซิเออร์ คอนซกันซ์ ได้พูด ดึง น
เต้า ให้ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ฟัง

มองซิเออร์ เดอตาตูเอง เป็นผู้มา

แต่ข้าพเจ้าเองก็ออกจะมี ความ ร้อนใจ อยู่บ้าง เพราะ จวน
จะ หมด ระวัง ท จะ เคน เรือ ไค้ แดว . และ ข้าพเจ้าก็ จำเป็น จะ ต้อง รีบ ไป

ยัง ผง คอรอมันเดส ด้วย ถ้า ข้าพเจ้า ไม่ได้ ออกเรือ ภาย ใน สัปดาห์ นี้
น แดว ก็ น่า กตว จะ ต้อง ค้าง อยู่ ใน ประเทศ จีน เดย อีก บ ๓ และ จะ

ทำให้ เรือ เปรีช เคน ซึ่ง คอย ข้าพเจ้า อยู่ ที่ เมือง มะริด เสีย โอกาส ที่
จะ ออก เคน ให้ ทน ระวัง ไค้ เพราะ เหตุ ฉะนั้น ข้าพเจ้า จึง ได้ ทำ ความ

ตกลง กับ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ว่า ข้าพเจ้า จะ ได้ ขอ ให้ มองซิเออร์
คอนซกันซ์ ได้ กราบ ทูล พระเจ้า กรุงสยาม ขอ พระราชทาน พระ ราชา

อนุญาต ให้ ข้าพเจ้า ไป ยัง เมือง มะริด เพราะ ข้าพเจ้า จะ รีบ ต่อ ไป อีก
ไม่ได้ แดว แต่ ส่วน มองซิเออร์ เดอตาตูแบ นั้น ให้ รอ จน กว่า พระเจ้า

กรุงสยาม จะ หาย พระ ประชวร เสีย ก่อน จึง ค่อย เฝ้า ทูล ตา เมื่อ ได้
ทูล ตา เสร็จ แดว จึง ไป ตง เรือ ททา เรือ ต่อ ไป ตาม ความคิด ของ ข้าพเจ้า

ดึง น มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ก็ เห็น ชอบ ด้วย ข้าพเจ้า จึง ได้ ไป พูด
กับ มองซิเออร์ คอนซกันซ์ ตาม เรื่อง ที่ คิด ไว้ นน มองซิเออร์คอนซกันซ์

ก็ ตกตง ตาม ความ ต้องการ ของ ข้าพเจ้า จึง ได้ บอก ให้ ข้าพเจ้า ทำ เป็น
จดหมาย กราบ ทูล พระเจ้า กรุง สยาม และ มองซิเออร์คอนซกันซ์ ก็ จะ

รีบ ชุระ นำ จดหมาย นน ถวาย ให้ ข้าพเจ้า ได้ นำ ความ ตาม ที่ พูด กับ

มองซิเออร์คอนชตันซ์ เต้าให้มองซิเออร์เดอลาดูแบฟังทุกประการ และ
เมื่อข้าพเจ้าได้เขียนจดหมายเสร็จแล้ว ก็ได้นำไปให้มองซิเออร์
เดอลาดูแบดูเสียก่อน จึงได้เอาจดหมายไปส่งกับมองซิเออร์คอนช
ตันซ์ มองซิเออร์คอนชตันซ์ ได้นำจดหมายของข้าพเจ้าไปอ่านถวาย
พระเจ้ากรุงสยาม และคอนเขียนมองซิเออร์คอนชตันซ์จึงได้บอกกับ
ข้าพเจ้าว่า พระเจ้ากรุงสยามได้โปรดพระราชทานพระราชนุญาตให้
ข้าพเจ้าได้กลับไปแล้ว แต่ทรงเสียพระทัยที่ข้าพเจ้าจะไปเสียก่อน
โดยมิได้เผื่ออีกสักครั้งใด ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์คอนชตันซ์
ว่า ถ้ากระตือรือร้นรีบเร็วไม่บังคบให้ข้าพเจ้ารีบกลับไปแล้ว ข้าพเจ้า
ก็จะได้อยู่ในเมืองไทยต่อไป จนกว่าพระเจ้ากรุงสยามจะโปรดให้เรา
ไปหาเจ้ามหาสุลต่านแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้รีบเตรียมตัวที่จะได้ออกเรือโดย
เร็วที่สุด

ณ วันที่ ๓๓ เดือน ธันวาคม เวลาเย็น ข้าพเจ้ากับมองซิเออร์

เดอลาดูแบได้เขียนหนังสือสัญญา ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามพระราชทาน
พระราชนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสมาทำการค้าขาย และพระราชทาน
สิทธิต่างๆ ให้แก่บริษัทด้วย แต่หนังสือสัญญานี้เราได้ตกลง
ทำกับพระยาพระคลังและข้าราชการอื่นๆ ซึ่งพระเจ้ากรุงสยามได้ทรง
เล็งเห็นดีสำหรับให้มาทำหนังสือสัญญากับเรา หาได้ทำสัญญากับ
มองซิเออร์คอนชตันซ์ไม่ แต่ในเวลาที่ทำและเซ็นสัญญากันนั้น

มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ก็ อยู่ใน ท นน ดวย การ ที่ เรา ต้อง ทำ สัญญา
 กับ พระยา พระคลัง นั้น ก็ เพราะ เหตุ ว่า ถ้า สัญญา ทั้ง หลาย ได้ ทำ กัน
 เป็น ภาษาไทย กับ พระยา พระคลัง และ ข้าราชการ อื่น ๆ แล้ว สัญญา
 ระบบ นั้น ก็ เป็น สัญญา ที่ มั่นคง ใ้ กัน ได้ ชั่ว กาลนาน และ ไม่มี ผู้ใด
 จะ คิด คำน ว่า ก้าวได้ แต่ ถ้า สัญญา นั้น ไม่ได้ ทำ กับ พระยา พระคลัง
 แล้ว ก็ อาจ จะ มี คน คิด คำน ได้ ใน ภาย หลัง

ใน จุดหมาย บน ทก ระบบ น ข้าพเจ้า หา ได้ กล่าว ถึง ข้อความ ที่ ได้
 ปรึกษาหารือ และ ได้ เถียง กัน ใน เวลา ทำ หนังสือ สัญญา ระบบ นี ไม่ และ
 ไม่ได้ กล่าว ถึง หนังสือ สัญญา ระบบ ที่ มองซิเออร์ คอนชตันซ์ เขา หุ่น กับ
 บริษัท เพราะ ถ้า จะ เล่า ความ ให้ละเอียด แล้ว ก็ จะ เป็น ข้อความ
 ยืดยาว มาก และ จะ เล่า ไป ก็ ไม่ เป็น ประโยชน์ อัน ใด เลย เพราะ
 ฉะนั้น ข้าพเจ้า จะ ได้ กล่าว ถึง ความ แค ร์ เดียว และ จะ กล่าว อย่าง สั้น
 ที่ สัก ที่ จะ กล่าว ได้

ตั้งแต่ แรก ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง เมืองไทย และ ยัง พัก อยู่ บน เรือ รบ
 บาดหลวง ตาชา ก็ ได้ ตาม ข้าพเจ้า ว่า ถ้า มองซิเออร์ คอนชตันซ์ จะ เข้า
 หุ่น ทำ การ ค้า ขาย กับ บริษัท ๆ จะ ยอม หรือ ไม่ ข้าพเจ้า ได้ ตอบ ว่า
 บริษัท ไม่มี ความ ขัดข้อง อย่าง ใด ถ้า มองซิเออร์ คอนชตันซ์ จะ เข้า หุ่น
 ด้วย ก็ ได้ บาดหลวง ตาชา จึง ได้ บอก ข้าพเจ้า ว่า มองซิเออร์ คอนช
 ตันซ์ ได้ ตั้ง ใจ ไว้ ว่า จะ เข้า หุ่น ทำ การ ค้า ขาย กับ บริษัท เป็น ทุน

๓๐๐,๐๐๐ แพร่ง ข้าพเจ้า จึง คอบ บาดหลวง ตาชา ว่า ถ้า เรื่อง ให้
กองทหาร ของ พระเจ้า กรุงฝรั่งเศส ได้ ประจำ อยู่ ทบวงกอก และ มรวัดเป็น
การ สำเร็จ เรียบร้อย แล้ว เมื่อใด จึง มา พูด เรื่อง น กน ใหม่

ภายหลัง มา อีก หลาย วัน บาดหลวง ตาชา เห็น ว่า ข้าพเจ้า มิ ได้
พูดถึง เรื่อง มองซิเออร์ คอนชกันซ์ จะ เข้า หุ่น กับ บริษัท อีก บาดหลวง
ตาชา จึง ได้ ถาม ข้าพเจ้า ว่า เมื่อ เรา ได้ ชน ไป ที่ กรุง ศรีอยุธยา แล้ว
ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ จะ ไม่ พูด กับ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ เรื่อง
ทำ หนังสือ สัญญา สำหรับ การ ค้าขาย หรือ อย่างไร ข้าพเจ้า จึง ได้ คอบ
บาดหลวง ตาชา ว่า ถ้า กิจการ ของ พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส ยัง ไม่ สำเร็จ
เรียบ ร้อย ครบ ใด เรา ก็ จะ ไม่ พูด ถึง การ ค้าขาย เป็น อัน ชาติ

การ ที่ ข้าพเจ้า ได้ คอบ บาดหลวง ตาชา ดัง นั้น ก็ เพราะ เหตุ ว่า
ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์ เดอตาตูแบ ได้ ทำ ความ ตกตงกัน ไว้ ว่า จะต้อง พูด
อย่าง น เพื่อ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ จะ ได้ รบ รอน จัดการ ต่าง ๆ ให้
เป็น ที่ เรียบร้อย เพราะ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ ต้องการ น กน ที่ จะ ให้ บริษัท
ฝรั่งเศส มา ตั้ง ใน เมือง ไทย เพื่อ ตัว จะ ได้ เข้า หุ่น ทำ การ ค้า ขาย กับ
บริษัท ต่อ ไป เมื่อ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ ประารถนา เช่น น แล้ว จะ ได้
รับ จัดการ ต่าง ๆ ให้ เป็น ที่ พอใจ ของ เรา

ภายหลัง บาดหลวง ตาชา ได้ มา แนะนำ กับ ข้าพเจ้า ว่า วิธี
ที่ สุก สำหรับ ให้ มองซิเออร์ คอนชกันซ์ ทำ หนังสือ สัญญา ให้ บริษัท ได้

ประโยชน์ มาก ที่สุด นั้น ก็ควร จะ ตก ลง ต่ วง หน้า ใว้ กับ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ เดียกอน ว่า จะ ให้ มองซิเออร์คอนซตันซ์ เขา หุ่น กับ บริษัท
 เป็น จำนวน มาก น้อย เท่าไร ใน เวลานั้น ข้าพเจ้า ก็ ไม่ได้ รับ ร้อง กับ
 บาดหลวง ตาชา อย่างไร และ คง แต่ นั้น มาก ก็ ไม่มี ใคร พูด ถึง เรื่อง น
 อีก ค่อไป จน เรา ได้ ขน มา อยู่ ที่ เมือง ตพบุรี แล้ว จึง ได้ เอา เรื่อง น
 มา พูด กัน อีก

ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์ เคอตาตูแบ ได้ ตก ลง กัน ใว้ ว่า ใน เรื่อง
 ที่ จะ ทำ สัญญา เกยว ด้วย การ ค้า ชาย นั้น ให้ ข้าพเจ้า พูด จาก กับ มอง
 ซิเออร์ คอนซตันซ์ แต่ ผู้ เดียว เพราะ มองซิเออร์ เคอตาตูแบ ได้ รู้ ดี กว่า
 มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ก่า ถึง เขา ใจ ข้าพเจ้า อยู่ เพราะ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ หวัง ใจ ว่า คน จะ ได้ รับ ประ โยชน์ ต่าง ๆ จาก บริษัท เป็น
 อัน มาก เพราะ ฉะนั้น เมื่อ บาดหลวง ตาชา ได้ มา พูด กับ ข้าพเจ้า ถึง
 เรื่อง ทำ สัญญา การ ค้า ชาย อีก ครั้ง ๓ ข้าพเจ้า จึง ได้ ตอบ ว่า ถ้า มอง
 ซิเออร์ คอนซตันซ์ จะ ต้อง การ ทำ สัญญา เมื่อใด ก็ ได้ ไม่มี ขัด ข้อง อย่าง
 ไร ข้าพเจ้า พร้อม อยู่ ที่ จะ ได้ ปรีกษา หรือ ทำ สัญญา กับ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ ทุก เมื่อ

ใน วัน นั้น เอง บาด หลวง ตาชา ก็ ได้ มา เชอ เชิญ ให้ ข้าพเจ้า ไป
 ปรีกษา หรือ ทำ ความ ตก ลง กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ เพราะ ฉะนั้น
 ใน เย็น วัน นั้น พวก เรา จึง ได้ ไป พร้อม กัน ทัด ชั่ง มองซิเออร์ คอนซตันซ์

ได้ให้สร้างชนใหม่ และ มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้เลือกเอา วัด เป็น
 ที่ประชุม ก็เพราะเหตุว่าเป็นที่สงบเงียบไม่มีใครจะมาทวงเราได้ใน
 ในคราวประชุมครั้งนี้ บาดหลวง คาสซา ก็ได้มาประชุมด้วย
 มองซิเออร์คอนชตันซ์ ได้ตั้งตนพูดขึ้นมา มองซิเออร์คอนชตันซ์
 มีความประสงค์ขยงหนักที่จะให้บริษัทมาตั้งทำการค้าขายในประเทศอินเดีย
 เสียโดยเร็ว และอยากจะให้บริษัทมาตั้งในประเทศสยามนี้โดย
 ฉะเพาะด้วย ซึ่งเป็น การที่พระเจ้ากรุงสยาม นายของมองซิเออร์
 คอนชตันซ์มีพระราชประสงค์ขยงหนัก การที่บริษัทจะมาทำการ
 ค้าขายในเมืองไทยนั้น มีช่องทางที่บริษัทจะหาประโยชน์ได้เป็น
 อันมาก เพราะเหตุว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ทำการติดต่อกับ
 เมืองจีนอยู่แล้ว และภายหลังจะทำการติดต่อกับเมืองอื่นๆให้
 แพร่หลายออกไปอีกก็ได้ ถ้าบริษัทได้มาตั้งห้างค้าขายในเมืองไทย
 แล้ว นอกจากประโยชน์ที่บริษัทจะได้จากการค้าขายนั้น บริษัท
 ก็ยังจะได้มีโอกาสทำให้อำนาจของบริษัทฮอลันดาตกน้อยถอยลง
 ไปได้เป็นอันมาก เพราะในเวลานี้บริษัทฮอลันดาได้ทำให้ประเทศ
 ฮอลันดาได้มีอำนาจอันมาก แล้วมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้อธิบาย
 ถึงความดีของมองซิเออร์คอนชตันซ์ในเรื่องการค้าขายนี้ มอง
 ซิเออร์คอนชตันซ์จึงได้บอกกับข้าพเจ้าว่า มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้
 ตั้งต้นค้าซึ่งมาจากเมืองจีน ฝากไปกับเรือเดอฟอชส่งไปยังประเทศ

ฝรั่งเศษเป็นจำนวนมาก ดินค้ามาก ดินค้าเหล่านี้ มองซีเออร์ คอนซตันซ์
 ได้ฝากไปที่บริษัทฝรั่งเศษ และได้ขอให้บริษัทจัดการจำหน่าย
 ดินค้าเหล่านี้ให้ด้วย เมื่อขายได้เงินมากน้อยเท่าใดก็ขอให้บริษัทเอา
 เงินนั้นเก็บไว้ทำทุน และคิดดอกเบี้ยให้แก่มองซีเออร์ คอนซตันซ์
 หรือมีฉันทนก็ขอให้เอาเงินที่ขายสินค้าได้นั้นลงเป็นทุนของมองซีเออร์
 คอนซตันซ์เอง และขอให้บริษัทคิดดอกเบี้ยให้มองซีเออร์คอนซตันซ์
 ตามแต่บริษัทจะเห็นควรก็ได้

ในขณะนั้นบาดหลวงคาซาได้พูดขึ้นว่า บาดหลวงคาซา
 ได้พูดกับข้าพเจ้าไว้แล้วในเรื่องที่มองซีเออร์คอนซตันซ์คิดจะเข้าหุ้น
 กับบริษัท

ข้าพเจ้าก็รับรองตามที่บาดหลวงคาซาพูดนั้นว่าเป็นความจริง
 แล้วข้าพเจ้าจึงได้พูดกับมองซีเออร์คอนซตันซ์ว่า ตามการที่ดาว
 จะเข้าหุ้นกับบริษัทนั้น บริษัทก็ยอมรับให้มองซีเออร์คอนซตันซ์
 เข้าหุ้นด้วย มองซีเออร์คอนซตันซ์จึงขอทำหนังสือสัญญาโดย
 ฉะเพาะในรวางมองซีเออร์คอนซตันซ์และข้าพเจ้าผู้แทนบริษัท แต่
 มองซีเออร์คอนซตันซ์ขอให้ข้าพเจ้าทำจดหมายบันทึกให้ฉบับ ๓ บก
 ให้ทราบว่า ทุนของบริษัทมีเท่าไร บริษัทได้กำไรหรือขาดทุน
 อย่างไร และบริษัทดาวีจะทำการค้าขายด้วยวิธีใดต่อไป

ข้าพเจ้าก็ได้รับปากว่าจะได้ทำจดหมายบันทึกบอกข้อความ
 ต่าง ๆ ตาม ความประสงค์ ของ มองซิเออร์คอนซตันซ์ เพราะ ข้าพเจ้า
 ไม่เห็นเป็นการ ยากอะไร แต่ในเรื่องที่จะทำสัญญา กับ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ นั้น เป็นเรื่อง ที่ลำบาก อยู่สักหน่อย เพราะ เป็นเรื่อง ที่
 จะต้อง ทำความ ตก ตง กัน ให้ เด็ดขาด ว่า มองซิเออร์ คอนซตันซ์ จะ
 ได้มี หุ่น กับบริษัท นับ ตั้งแต่วันใด เป็น ต้นไป เพราะ ฉะนั้น ข้าพเจ้า
 จะต้อง การ หา เวลา สำหรับ ไป ปรึกษากับมองซิเออร์ เดอตาตแบเดย์ก่อน
 ข้าพเจ้าจึง ได้ พูด กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ว่า ข้าพเจ้า เชื่อใจ ได้
 แน่ ว่า ถ้า มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้ ใช้อำนาจที่มี อยู่ใน เมืองไทย สำหรับ
 ช่วย บริษัท และได้ เอา ความรู้ ความชำนาญ ของมองซิเออร์ คอนซตันซ์
 ช่วย ให้ การ ค้าขาย ของ บริษัท ได้ เจริญแล้ว ก็คง จะ ได้ ผล ประโยชน์
 ต่อกันไปใน ภายหน้า แต่ ใน เวลา น ข้าพเจ้า ยัง หา เห็นไม่ ว่า บริษัท จะ
 ได้ ประโยชน์ มา จาก ทางใด แต่ ข้าพเจ้า จึง ได้ ชี้แจง ถึง การ ค้าขาย
 ที่ ควร จะ ทำได้ ใน เมืองนี้ และ ข้าพเจ้า ได้ อธิบาย ให้ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ เห็น ว่า ข้าพเจ้า รู้สึก ได้ ดี ที่ เคย ว่า การ ค้าขาย ใน เมืองไทย
 นั้น ไม่มี อะไร ที่จะ หา ผล ประโยชน์ ได้ มาก มาย เลย เมื่อ ข้าพเจ้า
 ได้ มี โอกาส เช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้า จึง ได้ เสนอ ชี้แจง กับ มองซิเออร์คอนซตันซ์
 ต่อกันไป ว่า การ ที่ บริษัท คิด จะ มา ตั้ง ห้าง ทำ การ ค้าขาย ใน เมืองไทย
 นั้น มิได้หวัง แต่ ประโยชน์ และ กำไร อย่าง เดียว หาก มิได้ แต่

พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า การ ค้า ขาย ของ
 บริษัท เท่ากับ เปน เครื่อง มือ สำหรั บ นำ ความ เจริญ มาสู่ การ ต่ำตนา
 เพราะ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส มิ ได้ ทรง พระราชดำริ จะ หา ผล ประโยชน์
 อย่าง ไດ แต่ ทรง มุ่ง อย่าง เดียว แต่ จะ ให้ การ ต่ำตนา ครีศ เคียน ได้
 แพร่ หตาย ออก ไป เท่านั้น จึง ได้ มี พระราชดำริ สั่ง ให้ บริษัท ออก
 มา ตง ห้าง ทำ การ ค้า ขาย ใน ประเทศ สยาม ซึ่ง เปน ค่ำ ดั่ง ท บริษัท
 มี ความ ยิน ดิ ท จะ ทำ ตาม ททุก ประการ แต่ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส นั้น
 ทรง พระเมตตา กรุณา แก่ ไฟร์ ฟา ซา แผ่น ดิน ของ พระองค์ ทัว ไป และ
 ทรง พระเมตตา แก่ บริษัท โดย ฉะเพาะ เพราะ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทรง
 อุปถัมภ บารุง บริษัท น อยู่ ถ้า ทรง เห็น ว่า การ ท บริษัท จะ มา ตง ห้าง
 ทำ การ ค้า ขาย ใน เมือง ไทย จะ เปน การ เตือด รอน และ ชาด ทุน แดว
 ก็ คง จะ ไม่ ทรง ยอม ให้ บริษัท มา ตง ห้าง เปน แน่ เพราะ ฉะนั้น ขาพเจ้า
 จึง จำ เปน ต้อง อธิบาย ให้ มองซิเออร์คอนซตันซเซา ใจ ว่า ถ้า บริษัท
 ไม่ ได้ รับ ความ เชื้อ เพื่อ และ ไม่ ได้ รับ สิทธิ พิเศษ ต่าง ๆ ใน เมือง ไทย แดว
 ทำ อย่าง ไร ๆ บริษัท ก็ จะ ไม่ มา ตง ห้าง ใหญ่ โด ใน เมือง น อักประการ
 ถึง แม้ ว่า บริษัท ได้ มา ตง ห้าง แดว ก็ ดี แต่ ถ้า การ ท ไทย ได้ รับ รอง
 กอง ทหาร ฝรั่งเศส และ วิชา ท กอง ทหาร ฝรั่งเศส ได้ เข้า ไป ประจำ รักษา
 บาง กอก เปน ดั่ง ท ไม่ พอ พระทัย พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แดว การ
 ท บริษัท ได้ มา ตง ห้าง อยู่ แดว นั้น ก็ จะ ไม่ เปน ประโยชน์ เท่าไร นก เหมือน กน

ใน รวง ที่ ข้าพเจ้า พุด ช แจง กับ มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช อยู่ นน
 บาด หลวง คาชา ได้ พุด แทรก เข้า มา หลาย ครั้ง และ ข้าพเจ้า ได้ ส่ง เกต
 เห็น ว่า บาด หลวง คาชา ได้ พยายาม จะ ให้ มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช เชอ
 ข้าพเจ้า ให้ ได้

ใน การ ที่ ปฤกษาหารือ กันถึง เรื่อง การ ค่าขาย ใน คราว นี้ หา
 ได้ ทำ ความ ยุติ ตกลง ประการ ไດไม่ ข้าพเจ้า จึง ได้รับ ปาก ว่า จะ
 ได้ ส่ง จดหมาย บันทึก มา ให้ มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช ตาม ที่ ขอไว้ แล้ว
 ข้าพเจ้า ก็ ลา กลับ มา ยังก พก รุ่ง ชน ข้าพเจ้า ได้ เขียน จดหมาย บันทึก เดี่ว
 แล้ว ได้ ให้ มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช เห็น ชอบ ด้วย แล้ว ข้าพเจ้า จึง
 ได้ ส่ง จดหมาย บันทึก นั้น ไป ให้ มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช

คอนช ตันช มา เมื่อ ได้ พุด จาก ปฤกษาหารือ กับ มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช
 ถึง เรื่อง การ ค่าขาย อีก ครั้ง ๑ จึง ได้ เป็น อน ตกลง กัน ว่า มอง ชิ เออร์
 คอนช ตันช จะ ได้ เขา หุ่ นกับ บริษัท เป็น เงิน ๓๐๐,๐๐๐ แพรง และ มอง ชิ เออร์
 คอนช ตันช จะ ได้ ก้าวไร หรือ ขาด ทุน กับ บริษัท นับ ตั้ง แคว้น ท ๓ เดือน
 มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) เป็น ต้น ไป และ ได้ ตกลง กัน ค่อ
 ไป ว่า บรรดา ดิน คา ทง ปวง ชิง มอง ชิ เออร์ คอนช ตันช ได้ เตรียม ไว้
 สำหรับ ฝาก ไว้ กับ ฝรั่งเศส ส่ง ไปยัง ประเทศ ฝรั่งเศส นั้น มอง ชิ เออร์
 คอนช ตันช ยอม เอา ดิน คา เหล่า น ขาย ให้ แก่ บริษัท ครั้ง ๑ เพื่อ ได้ เอา
 เงิน นน ทำ ทุน สำหรับ เขา หุ่ นกับ บริษัท ค่อ ไป และ ราคา ดิน คา ที่ มอง ชิ เออร์

คอนชคณช จะ ขายให้ แก่ บริษัท นน ได้ ตก ลง ราคา ก็นตาม หมายช ท
มอง ชิ เออร์ เวเรค ได้ ส่งไว้ กับ ข้าพเจ้า

การ ท ข้าพเจ้าได้ จด การไป ดง น ก็โดย เห็น ว่า ถ้าได้ ทำ ให้
มอง ชิ เออร์ คอนชคณช ด้รับ ความ สะดวกในการ ท จะ หาทุน เข้า หุ้กับ
บริษัท แลว ก็คง จะเป้น ประ โยชน์ คอราชการ ของพระเจ้า กรุงฝรังเศส
และ เป้น ประ โยชน์ คอ บริษัท เป้น อนัน มาก เพราะ ข้าพเจ้า เห็น ว่า เมอ
มอง ชิ เออร์ คอนชคณช ด้มี หุ้ ส่วน มี ทางได้ ทางเดี่ยว กับ บริษัท แลว
มอง ชิ เออร์ คอนชคณช คง จะ ใช้ อำนาจ ของ คอ ทำสัญญา การค้าขาย
ให้เป้น ประ โยชน์ แก่ เรา มากที่สุดที่จะทำได้ ทง มองชิเออร์ คอนชคณช
คงจะเอาใจ ใล่ คอยตรวจตรา ให้การทงปวงได้ดำเนินตาม สัญญานันด้วย

เมื่อ ได้ ทำ ความ ตก ลง กน เช่น น แลว ข้าพเจ้า จึง ได้ ส่ง ร่าง
สัญญา การ ค้า ขาย ให้ แก่ มอง ชิ เออร์ คอนชคณช ซึ่ง เป้น สัญญา ท
ข้าพเจ้า กับ มอง ชิ เออร์ เดอ ลา ดูแบได้ เห็น ชอบพร้อม กน แลว ครน
ข้าพเจ้าได้ ยน สัญญา ให้ แก่ มอง ชิ เออร์ คอนชคณช แลว เมื่อได้พบกัน
ในคราว หลัง ต่อไป ข้าพเจ้า ได้ ส่งเกตุ ว่า มอง ชิ เออร์ คอนชคณช ไม่
ใคร่ เต็มใจ ใน ข้อ ท จะ ให้ บริษัท มีอำนาจ ทำการ ค้าขาย โดย เบ็ด เผยไม่มี
ข้อ กัด กั้น อย่าง ไต ข้าพเจ้า จึง ได้ อธิบาย ให้ มอง ชิ เออร์ คอนชคณช
เข้าใจ ว่า การ เบ็ด โอภาส ให้ บริษัท ได้ ทำการ ค้าขายได้ เต็มที่ เป้น
หลัก สำคัญ สำหรับ ให้ บริษัท คง อยู่ ได้ และ ใน ข้อ ท ให้ บริษัท ได้

ม อานาจ รม ขอ ต้น ค้า ไต่ กอน คน อื่น ซึ่ง เปน ขอ ท คก ลง ไร่ ครัง
 เซอวา เตย เตอ ไช มอ ง นน เปน ขอ สำ คญ สำ หรับ บอ ง กน มิ ให้ เจา พน กงาน
 คตัง ของ พระ เจา กรุง สยาม มี โอกาส ที่ จะ ชม เหว รัง แกบ รัช ท ได้ และ
 ตัญญา ณะ บบ น ก จะ ได้ ไช กน ชว กาด นาน เพราะ ณะ นน จำ เปน ตอ ง
 หา ทาง บอ ง กน มิ ให้ เจา พน กงาน รม กอน รัช ท ได้

มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช ไต่ พง ชา พเจา ชแจ กม ไต่ ไต่ แยก ปร กการ
 ไต่ เปน แก่ พุด ว่า สำ นวน ใน ร่าง ตัญญา นน แวง เกิน ไป จะ นำ ชน
 ถวาย พระ เจา กรุง สยาม ไม่ ได้

ชา พเจา จิง ไต่ คอ บ ว่า ค้า พุด และ สำ นวน นน เปน ตัง ที่ จะ แก่
 ไต่ ง่าย แต่ ใน ขอ ที่ จะ ยอม ให้ รัช ท ได้ ทำ การ ค้า ชาย โดย ไม่ มี ขอ
 กัด ขวาง อย่าง ไต่ นน เปน เหว ง ที่ สำ คญ มาก ถ้า ไม่ ยอม ตาม น แลว
 เรา ก็ จะ ไม่ ยอม ทำ ตัญญา เหม อน กน

มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช จิง ไต่ คอ บ ว่า ร่าง ตัญญา ที่ ไต่ เขียน
 มา น มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช จะ แก่ ไช เป ตย น แปร ง เหา เอง ไม่ ได้
 เหว น แต่ เรา จะ ยอม ให้ แก่ ไช จิง จะ ได้ เพราะ ณะ นน มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช
 จิง ขอ ให้ ชา พเจา ยอม ให้ แก่ ไช เป ตย น แปร ง ร่าง ตัญญา นน ได้ และ ขอ ให้
 ชา พเจา ทำ เปน จด หมาย ยอม ให้ ตวย เมื่อ ชา พเจา ไต่ ยอม ให้ แก่
 ร่าง ตัญญา แลว มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช จะ ได้ จด หัว ขอ ของ ตัญญา มา
 ให้ เรา ชา พเจา ก็ ไต่ ยอม ตาม ความ ปร กงค์ ของ มอง ชิ เออร์ คอน ชค นช

แต่เมื่อมองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้จัดหัวข้อสัญญามาให้เรา และมองซิเออร์
 คอนซตันซ์ ได้ เช่น ซอโน หัว ข้อ เหล่า นั้นแล้ว ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์
 เคอตา ดูแบ จึง ได้ยอม ให้ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ แก้วร่าง สัญญา ได้
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ จึงได้ลงมือร่างสัญญาฉบับใหม่อีกฉบับ ๑ ไซ่ถอย
 คำและจำนวน ซึ่งเห็นว่าเป็น จำนวน ที่ ต้มควรจะถวาย พระเจ้ากรุงสยามได้
 และได้ขอ พระ ราชานุญาต ให้มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ได้มี อำนาจ ที่จะ
 ทำ สัญญา กับ เราได้ต่อไป หนังสือ ที่ขอ พระราชทาน พระ ราชานุญาต
 นั้น ตาม ความ เห็น ของเราก็ดู ไม่เหมาะสม แต่ก็ไม่เป็น เรื่อง
 สำคัญ อันใด ขอ แต่ ให้ ได้ทำ สัญญาให้บริษัทได้ รับผิดชอบต่างๆตาม
 ความ ต้องการ ของ เราเป็น แล้ว กัน

ใน ที่ นี้ จะ ต้อง กล่าว ไว้ ให้ทราบ ว่า เป็น ขรรมนิยม ใน
 เมืองไทย ถ้าได้ทำ สัญญา กัน ครัง ๑ แล้ว เมื่อ จะ แก่ ไซ่ เปลี่ยน แปลง
 อย่าง ใด เป็น การ ยาก นก หนาท เดียว ขอ นเอง ทำให้มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ อึด อัดในใจ มาก เพราะ เหตุว่า หนังสือ สัญญาได้ทำ ไว้
 ครัง เชอวา เตีย เคอ โซมอง ฉบับ ๑ แล้ว ถ้า จะ แก่ ไซ่ เปลี่ยน แปลง
 ใหม่ ตาม ร่าง สัญญา ของ เรา พระเจ้า กรุง สยาม ก็ จะทรง เข้าพระทัย
 ว่า พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส ไม่ พอ พระ ทัยใน หนังสือ สัญญาที่ ได้ทำ ไว้
 ครัง เชอวา เตีย เคอ โซมอง ซึ่ง อาจ จะทำ ให้ พระ เจ้า กรุง สยาม ทรง
 กริ้ว มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ก็ ได้ เพราะ ฉะนั้น มองซิเออร์ คอนซตันซ์

จึงได้ทำหนังสือกราบทูล ขอพระราชทานอำนาจ ให้มองซิเออร์
 คอนซตันตี ทำสัญญา กับเราได้ ครั้นพระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทาน
 พระราชานุญาตแล้ว เราจึงได้ช่วยกันแก้ไขร่างสัญญาเสียใหม่
 ซึ่งยอมให้บริษัทได้รับสิทธิต่างๆ ตามความต้องการของเราทุกอย่าง
 จริงอยู่ในข้อที่เกี่ยวกับสินค้าอันผิดกฎหมายนั้น เรา
 จะงดไม่ระบุชื่อสินค้าอันผิดกฎหมายไม่ได้ เพราะเหตุว่าข้อนี้
 ไปถึงพ่อค้าประเทศอื่นเหมือนกัน และไทยไม่ยอมยกเว้นข้อนี้ให้
 ผู้ใดเป็นอันขาด กับในข้อที่เกี่ยวกับสินค้าซึ่งเป็นส่วนของพระเจ้า
 กรุงสยามนั้นจะแก้ไขให้เป็นอย่างอื่นก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะ
 สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงผูกขาดมาตั้งแต่
 เดิมแล้ว คงเดียวกับสินค้าเกลือในประเทศฝรั่งเศสเหมือนกัน
 ในส่วนหนังสือสัญญาเรื่องพริกไทยนั้น มองซิเออร์คอนซตันตี
 ได้บอกกับข้าพเจ้า ว่าหาได้ทำสัญญาเรื่องพริกไทยกับเชอวาเดย
 เดอไซมองไม่ เป็นแต่ได้ทำสัญญาและแรติไฟสัญญาที่ทำได้ทำกับ
 มองซิเออร์เดตานต์เท่านั้น และว่าหนังสือสัญญาฉบับที่ทำกับ
 มองซิเออร์เดตานต์นั้น เป็นหนังสือสัญญาที่ใช้ได้อยู่แล้ว
 ข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงให้มองซิเออร์คอนซตันตีฟังว่า ตาม
 ข้อความในหนังสือสัญญาฉบับนั้น มีข้อติดขัดอยู่หลายอย่าง
 มองซิเออร์คอนซตันตีจึงได้ตอบข้าพเจ้าว่า ข้อติดขัดไม่มีอย่างใด

ที่เห็นว่าคดีนั้น คงจะเป็น ด้วยคนแปล จะแปลความไม่ถูก
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ จึงรับว่าจะแปลสัญญา นั้น ให้ใหม่ และ
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ ก็ได้ออกว่า ถึงอย่างไร ก็จะไม่แก้สัญญา นั้น
 ไม่ได้เสียแล้ว เพราะสัญญา นั้น เป็นเรื่อง ที่ได้ตกลงในที่ประชุมแล้ว
 ภายหลัง มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้ออกค่าแปล หนังสือสัญญา
 ที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้แปล ขึ้นใหม่ มาส่งให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า
 ได้ตรวจดูค่าแปลใหม่ เห็นว่าเป็นใจความดีกว่าค่าแปลฉบับเดิม
 ข้าพเจ้าจึงได้ขอให้มองซิเออร์คอนซตันซ์ เติมความลงในหนังสือ
 สัญญาค่าขาย อีกสองสามข้อ ซึ่งข้าพเจ้า กับมองซิเออร์เดอตาตูป
 เห็นเป็นการจำเป็นสำหรับให้สิทธิต่างๆ ที่ได้ยกให้แก่บริษัท ได้เป็น
 การมั่นคง และมองซิเออร์คอนซตันซ์ ก็ได้ยอมเติมข้อความใน
 หนังสือสัญญา ตามความต้องการของข้าพเจ้า

จะต้องเป็นที่สังเกตไว้ว่า ตามหนังสือสัญญาดำเนินทำการ
 ค่าขายนี้ พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานเกาะซึ่งอยู่ใกล้กับเมือง
 มะริด สำหรับให้บริษัทไปตั้งห้างเกาะ ๓ ตามความที่พระราชทาน
 เกาะนี้ให้บริษัทนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรจะคัดค้านอย่างไร เพราะ
 มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้แสดงอยู่เสมอว่า เมืองมะริดนั้นหาได้ถวายเป็น
 ชาติให้แก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไม่ เป็นแต่พระเจ้ากรุงสยามได้ทรง

มอบเมืองมะริด ให้กองทหารของพระเจ้ากรุงฝรั่ง เค็ด พิทักษ์ รักษา
 ใจแทนน เพราะฉะนั้นในเรื่องนขาพเจ้าจงระวังน ก มีให้มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ มีความสงสัยไป อย่างอื่นใด มีฉะนั้น การที่มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ ได้รับรองไว้ว่า จะได้รับตั้งมองซิเออร์คูบรู๋อง กับกอง
 ทหารไปประจำอยู่ที่เมืองมะริดนั้น อาจจะเป็นการเหลวไปก็ได้
 ในวันที่ ๑๒ เดือนธันวาคม เวลาเย็น มองซิเออร์คอนซตันซ์
 ได้บอกกับข้าพเจ้าว่า พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานพระราช
 อนุญาตให้ข้าพเจ้าได้กลับไปก่อนแล้ว แต่ก่อนที่ข้าพเจ้าจะได้
 จากเมืองไทยนั้น พระเจ้ากรุงสยามมีพระราชประสงค์จะให้ข้าพเจ้า
 เข้าเฝ้าโดยเฉพาะอีกครั้ง ๑ และมองซิเออร์คอนซตันซ์ก็ได้
 ขอให้ข้าพเจ้ายอมเฝ้า ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับมองซิเออร์เคอตาตูแบ
 เห็นชอบพร้อมกันแล้ว จึงได้ยอมเข้าเฝ้าตามพระราชประสงค์
 ในวันเอง เวลาเย็น มองซิเออร์เคอตาตูแบได้เอาหนังสือมา
 ให้ข้าพเจ้าดูฉบับ ๑ ซึ่งเป็นหนังสือที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ได้เขียน
 มา ข้าพเจ้าได้อ่านแล้วก็เห็นว่า ใจความหนังสือฉบับนี้เต็มไปด้วย
 ด้วยความเหน็บแนมและใช้ถ้อยคำหยาบคายตัดพ้อต่อว่าต่างๆ ข้าพเจ้า
 จึงเห็นว่าไม่ควรจะตอบหนังสือฉบับนี้เลย และให้แก้ตัวเสียว่า
 เราจวนจะกลับไปประเทศฝรั่งแล้ว จึงไม่มีเวลาจะตอบ
 จดหมายฉบับนี้ได้ อีกประการ ๑ ถึงแม้ว่าเราจะตอบจดหมายฉบับนี้

น ก็คงจะไม่ มี ประโยชน์อะไร เลย เพราะ มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์
 ได้ตั้งใจไว้แล้ว ว่าจะได้ปฏิบัติกับเราเหมือน กับที่ ได้ทำมาแต่ชน
 ติณ และ การ ตั้งใจที่ยัง เกยวค้าง อยู่ ก็ จะมอบให้ บาดหลวง คาซา
 จด การ ทง สัน เพราะ บาดหลวงคาซาจะได้ ไปประเทศฝรั่งเศส โดย
 รับอำนาจไปเต็ม ที่ อยู่ แล้ว เพราะ ฉะนั้น การ ทง หลาย ก็ คง เป็น อัน
 คาง อยู่ อย่าง น ข้าพเจ้ากับ มอง ซีเออร์ เดอตาตูแบ จึงได้ ตกตง กันว่า
 มองซีเออร์ เดอตา ตูแบ จะไม่ ยอมเซ็น สัญญา หรือเซ็น อะไรหมด โดย
 จะ อ้าง เหตุว่า ข้าพเจ้าไม่ อยู่เดี่ยวแล้ว เว้นแต่ถ้าตั้งใจเราได้ ประโยชน์
 หรือได้เปรียบ มอง ซี เออร์ เดอตา ตูแบ จึง จะ ยอมเซ็น นอกจาก น
 มอง ซี เออร์ เดอ ตา ตูแบ ก็ จะ ได้ รอ ให้ พระเจ้า กรุง สยาม หาย ประชวร
 เดี่ยว ก่อน จะได้ เมา ทูต ตา แล้ว จะ ได้ ออกจาก เมืองไทย กลับไปประเทศ
 ฝรั่งเศส ที่ เดียว

วน น เราได้ทำ คำสั่ง ถึง มองซีเออร์ เดฟาซ ฉบับ ๑ บังคับให้
 มอง ซีเออร์ เดฟาซ ตั้ง ทหาร บิน ใหญ่ พร้อม ด้วย บิน ใหญ่ และ ตูก แตก
 กลับไป ยัง ประเทศฝรั่งเศส

ก่อน ที่ ข้าพเจ้า จะ กตาว ถึง เรื่อง ที่ ข้าพเจ้า ได้ ออก จาก เมืองไทย
 นน จำเป็น จะ ต้อง อธิบาย ถึง เรื่อง กำไร และ วิชา ไซเงิน ซึ่งบริษัท

ได้ ทด รong ไป สำหรับ ทำ ของ ต่าง ๆ ให้ พระเจ้า กรุง สยาม เดี่ยว ก่อน

ใน เรื่อง น ข้าพเจ้า ได้ พุด กับ มอง ซี เออร์ คอนซตันซ์ ซึ่ง แจง

เหตุผลต่างๆ ที่บริษัทได้ทอดทิ้งเงินไป มองซี เออร์ คอนซัตนซ์ จึง
ได้ตอบข้าพเจ้าว่า ราชทูตสยามได้รายงานมาว่า บริษัทไม่
ยอมทอดทิ้งเงิน ให้สำหรับท่าของเหล่านี้ แต่บริษัทรับว่า จะได้
เป็นธุระท่าของต่างๆ ตามที่พระเจ้ากรุงสยาม จะต้องพระราชประสงค์
ราชทูตสยามจึงได้ทำความตกลงกับบริษัทว่า พระเจ้ากรุงสยาม
จะได้โปรดชำระเงินค่าของเหล่านี้ตามราคาทุนที่ได้จ่ายไป และ
จะได้พระราชทานส่วนกำไรให้แก่บริษัท คิดเป็นกำไร ๒๕ เปอเซ็นต์
แต่ความจริงในเรื่องนี้บริษัทได้ปฏิเสธไม่ยอมรับตามสัญญา
การได้ทำความตกลงกับราชทูตสยามเช่นนี้ มาคอร์ดเคอเซเนเตจึง
ได้สั่งให้บริษัทส่งผู้อำนวยความสะดวก คนอื่น ให้มาทำความตกลงกับ
ราชทูตสยาม ถึงเรื่องวิธีที่จะชำระเงินและคิดกำไรกันเสียใหม่
ครั้นบริษัทได้ส่งผู้อำนวยความสะดวก มาใหม่ ก็คงเป็นอันตกลงกับราชทูต
สยามเหมือนครั้งก่อน คือว่าจะคิดกำไร ให้บริษัท ๒๕ เปอเซ็นต์
นอกจากนั้น ถ้าจะเกิดการเสียหายขึ้นอย่างใด ก็ต้องตกอยู่ใน
ความรับผิดชอบของ บริษัททั้งสิ้น

ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซีเออร์คอนซัตนซ์ว่า ในข้อทุกถ้าว
ว่าบริษัทไม่ยอมจ่ายเงินให้แก่ราชทูตสยามนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้
ไม่ได้ เพราะบริษัทได้จ่ายเงินออกไปแล้ว และการที่บริษัทรับ
เป็นธุระท่าของต่างๆ ให้หนักเพื่อจะเอื้อเฟื้อแก่ราชทูตสยาม เพราะ

บริษัทเห็นว่าถ้าไม่รับพระแล้วทำอย่างไรราษฎรสยามก็คงจะจัดการให้สำเร็จไม่ได้ และที่บริษัทได้รับภาระไปเช่นนั้นก็เพื่อประสงค์จะทำการให้เป็นทีพอพระทัยของพระเจ้ากรุงสยามเท่านั้น เพราะของต่าง ๆ เหล่านี้ก็ได้ทำขึ้นโดยความเห็นชอบของราษฎรสยาม และนายช่างก็ได้ประดิษฐ์ของเหล่านี้ไม่ผิดกับแบบตัวอย่างเลย บริษัทจึงคิดเห็นว่าเมื่อใดที่ของเหล่านี้เป็นการสำเร็จสัมฤทธิ์ราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงสยามแล้ว ก็คงจะเป็นการพอพระทัยทุกอย่าง การที่บริษัทได้ให้ทำของต่าง ๆ เหล่านี้ก็ได้รับคำสั่งจากมาควิคเคอเซเนเตเลย และมองซีเออร์คอนซตันซเองก็ได้บอกปากชมว่าของต่าง ๆ ที่ได้ทำขึ้นเป็นครั้งแรกนี้ ได้ทำอย่างดีถูกต้องทุกอย่าง จึงอยู่ได้ มีของเสียหายชำรุดไปหลายอย่าง แต่ข้อนี้เป็นด้วยการชำรุดชำรุดทะเลอันเป็นหนทางไกลเดินทางช้าวันมากจะโทษอย่างอื่นไม่ได้ แต่ที่ว่าราษฎรสยามได้ทำความตกลงกับบริษัทในเรื่องกำไรนั้นเป็นความจริง เพราะในเรื่องนี้บริษัทได้มอบให้ข้าพเจ้ามาจัดการในเวลาข้าพเจ้าได้มาถึงประเทศสยามแล้ว

มองซีเออร์คอนซตันซจึงได้บอกกับข้าพเจ้าว่า ในเรื่องกำไรของบริษัทนั้นพระเจ้ากรุงสยามคงจะได้พระราชทานให้เป็นทีพอใจของบริษัท มองซีเออร์คอนซตันซจึงแนะนำข้าพเจ้าว่าอย่าให้ข้าพเจ้ากะอัตรากำไรจะดีกว่า ทำอย่างไร ๆ พระเจ้ากรุงสยาม

ก็คงจะ พระราชทาน กำไร ให้พองาม

ข้าพเจ้าจึงได้ คอบมองซิเออร์ คอนชตันซ์ ว่า ข้าพเจ้า จะได้ ปฏิบัติ
ตาม คำ แนะนำ ของมองซิเออร์ คอนชตันซ์ ด้วยความเต็มใจ แต่ข้าพเจ้า
ต้อง ขอ ให้มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้ คิด ถึง ข้อ เสีย หาย ที่ อาจ จะเกิด ขึ้น
ได้ มองซิเออร์คอนชตันซ์ ก็ ปรบ รอง ว่า จะ ได้ คิด ให้ เหมือน กัน

ในเรื่อง น ความ มา มอง ซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้ หนึ่ง อยู่ นาน มิ ได้ พูด
ถึง อีก เลย ข้าพเจ้า จึง จำ เป็น ต้อง ถาม ขึ้น ว่า มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ได้
กราบ ทูล พระ เจ้า กรุง สยาม ใน เรื่อง น แดว หรือ ยัง

มองซิเออร์ คอนช ตันซ์ จึง ได้ คอบ ข้าพเจ้า ว่า มองซิเออร์
คอนชตันซ์ ได้ กราบ ทูล แดว พระ เจ้า กรุง สยาม จึง ได้ รับ สั่ง ให้ หา
ราชทูต สยาม และ ได้ รับ สั่ง ถาม ว่า เหตุ ไດ ราชทูต จึง มิ ได้ ทำ
ความ ตก ลง ไว้ กับ บริษัท ราชทูต ได้ กราบ ทูล ว่า ได้ ตก ลง กัน ไว้
แต่ ว่า จะ ได้ คิด ออก เบย ให้ แก่ บริษัท ๒๕ เปอรเซนต์ ดึง มั่น แฉง อยู่ ใน รายงาน
ของ ราชทูต นน แดว พระ เจ้า กรุง สยาม จึง ได้ รับ สั่ง ว่า ถ้า ราชทูต ได้
ไป ตก ลง ไว้ เช่น นั้น ก็ ต้อง ให้ เปน ไป ตาม นน

ข้าพเจ้า จึง ได้ คอบ มองซิเออร์ คอนชตันซ์ ว่า ราชทูต สยาม มิ
ได้ ไป ทำ ความ ตก ลง กับ บริษัท อย่าง ไດ เลย

มองซิเออร์คอนชตันซ์ จึง ได้ ให้ คน ไป ตาม ราชทูต มา ราชทูต
ได้ พา รายงาน มา ด้วย และ ได้ ยืนยัน ว่า ราชทูต ได้ ทำ ความ ตก ลง

กับ ผู้อำนวยการ ซึ่งบริษัท ได้จัด ให้มา โดย ได้รับ คำสั่ง จาก ท่าน
 มาควิสเคอเซเนเต แล้ว ราชทูต ก็ ได้อ่าน รายงาน คอห์น ที่ กล่าว ถึง ข้อ
 ตก ลง กับ ผู้อำนวยการ ของ บริษัท ให้ เจ้า ฟัง
 เจ้า ฟัง พุด กับ มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์ ว่า เจ้า ฟัง
 หลีก ฐาน ที่ จะ ให้ เห็น ได้ ชัด เจน ว่า ตาม ที่ ราชทูต ได้ กล่าว นน
 เป็น ความ ไม่จริง เพราะ บริษัท ก็ ได้ ส่ง รายงาน มา ให้ เจ้า ณะ บบ
 เหมือน กัน และ ใน รายงาน ณะ บบ นน ก็ ได้ กล่าว ถึง ข้อ ความ ที่ ได้ พุด กัน
 เมื่อ ครัง ประชุม กัน ที่ กรุง บารัค ใน ระหว่าง ราชทูต สยาม และ ผู้ แทน ของ
 บริษัท เจ้า ฟัง ได้ อ่าน รายงาน ของ บริษัท ให้ มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์ ฟัง
 มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์ จึง พุด กับ เจ้า ฟัง ว่า เห็น แล้ว ว่า รายงาน
 ของ บริษัท มี ความ อย่างไร แต่ พระเจ้า กรุง สยาม ได้ ทรง กำหนด ไว้
 แล้ว ว่า จะ ได้ พระราช ทาน ดอก เบย ให้ แก่ บริษัท ๒๕ เปอร์ เซนต์
 การ ที่ เป็น ไป ดัง น เจ้า ฟัง นก เสียใจ และ ไม่ พอใจ เป็น อัน มาก
 เพราะ ไม่ ใช่ แต่ บริษัท ได้ รับ ความ เสีย หาย อย่าง เดียว แต่ พระเจ้า
 กรุง สยาม ได้ ทรง เอา ความ เท็จ มา ฉน ฉน ซึ่ง ตรง กัน ข้าม กับ ความ จริง
 และ เป็น ที่ ดู เหมือน พระเจ้า กรุง สยาม จะ ส่ง สย ใน คำ พุด ของ เจ้า ฟัง ที่
 พุด แทน บริษัท นน ด้วย

มอง ซีเออร์ คอนซตันซ์ จึง ได้ บอก กับ เจ้า ฟัง ว่า มอง ซีเออร์
 คอนซตันซ์ ได้ ให้ ศค ความ ออก จาก รายงาน ของ ราชทูต สยาม หลาย

อย่าง เพราะข้อความเหล่านี้ อาจจะทำให้คนเข้าใจผิดอันจะทำให้
 ความเสียหายให้เกิดแก่บริษัทก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น ในรายงาน
 ได้กล่าวว่า บริษัทได้ห้ามมิให้พ่อค้าและนายช่างเข้าไปหาราชทูตซึ่ง
 ราชทูตได้ให้ไปเรียกมา เพราะบริษัทไม่อยากจะให้ราชทูตทราบ
 ราคาของต่าง ๆ ที่ให้ท่านนั้น ดังนั้น เป็นต้น

ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์คอนซกันซ์ว่า การที่มองซิเออร์
 คอนซกันซ์ได้ให้ข้อความเช่นนั้น ออกนั้น บริษัทมีความชอบใจอยู่แล้ว
 แต่การที่หาว่า บริษัทได้ตั้งห้ามมิให้พ่อค้าและนายช่างเข้าไปหา
 ราชทูตนั้น เป็นความไม่จริงเลย เพราะเหตุว่าบริษัทไม่มีอำนาจ
 ที่จะทำเช่นนั้นได้ ถึงแม้ว่าบริษัทคิดอยากจะทำเช่นนั้น ก็จะทำไม่
 ได้เป็นอันขาด เพราะไม่มีอำนาจที่จะทำได้ อีกประการ ๓ เจ้าพนักงาน
 ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เป็นคนรับใช้ และเป็นคนพิทักษ์รักษาราชทูต
 และราชทูตก็ได้รับความเอื้อเฟื้อและได้รับความต้อนรับอย่างพิเศษ
 ซึ่งไม่เคยมีตัวอย่างในประเทศฝรั่งเศสเลย เพราะฉะนั้นที่ราชทูต
 ไปคิดเห็นว่าบริษัทคอยกีดกันมิให้พวกพ่อค้าและนายช่างมาหา
 ไม่มีมูลอย่างใดและไม่ควรจะคิดเช่นนั้นเลย ที่ราชทูตสยามได้
 คิดเช่นนั้น กระทำให้ข้าพเจ้าปลาบใจอย่างยิ่ง เพราะข้าพเจ้าเองก็มี
 พยานหลักฐานที่จะชี้ให้เห็นว่า ตามที่ราชทูตสยามกล่าวนั้นเป็น
 ความไม่จริง โดยเหตุว่าในเวลาที่ข้าพเจ้าได้ไปหาราชทูต

คราวใด ก็ได้พบราชทูตอยู่ กับ พวก พ่อค้า และ นายช่าง ทุก คราว
จนที่สุดบรรดา นายช่าง และ คนงาน ที่ มี หน้าที่ ทำ ของ ต่างๆ ของ พระเจ้า
กรุงสยาม นั้น ก็ ได้ ไปหา ราชทูตสยาม ยิง โอเค็ด ทัก บ่อย ๆ ทุก ๆ คน
เพื่อจะ ไป เรียน ทาง ปฏิบัติ จาก ราชทูต และ ที่ บริษัท ได้ รับ ชูระไป
จัดทำ ของ ให้ นั้น ก็ ประสงค์ อย่าง เดียว แต่จะ ให้ เป็น การ พอ พระทัย
ของ พระเจ้ากรุงสยาม และ พอใจ ท่าน ราชทูต สยาม เท่านั้น ข้าพเจ้า
จึง เห็น ว่า การ ที่ บริษัท ได้ ทำ ความ คำนึง ได้ กลับ เป็น ความ ร้าย เสีย แล้ว
มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ได้ พง ข้าพเจ้า ชี้แจง ดัง นั้น ก็ ออก จะ
เชื่อ ตาม ที่ ข้าพเจ้า พูด แต่ ถึง ดัง นั้น ก็ ไร ที่ จะ ให้ แก่ บริษัท นั้น ก็ คง
ตกลง ให้ ๒๕ เปอร เซนต เท่านั้นเอง มองซิเออร์ คอนซตันซ์ จึง ได้ ให้
เจ้าพนักงาน ไป ชน เงิน มา ไว้ บ้านของ ตัว ต่อ หน้า ข้าพเจ้า เพื่อจะ ได้ ชำระ
เงิน กัน เสีย ให้ เสร็จ แต่ ข้าพเจ้า เห็น ว่า ถ้า จะ รับ เป็น ตัว เงิน มา จะ
ไม่ได้ ประโยชน์ เท่ากับ รับ เป็น ดิน ค่า อัน เป็น ดิน ค่า ที่ สัมควร จะ นำ ไป
จำหน่าย ที่ ประเทศฝรั่งเศส และ ทมึง คอรอมันเดล ได้ ข้าพเจ้า จึง จดการ
ว่า ราคา ดิน ค่า ต่าง ๆ กับ มองซิเออร์ คอนซตันซ์ แต่ มองซิเออร์
คอนซตันซ์ ยัง กระ ราคา เงิน และ ดอก เบี้ย ไม่ได้ เพราะเหตุ ว่า มกระจก
ได้ แยก ไป หตาย บาน และ ของ อื่น ๆ ก็ ได้ เสีย หาย ชำรุด เป็น อัน มาก
ซึ่ง จะ ทำ บัญชี ราย ตะเอียด ภายใน เวลา ๒ เดือน ไม่ได้ ข้าพเจ้า จึง

ได้มอบหมายให้มอง ซิเออร์ เวเรต เป็นผู้ทำบาญชรายละเอียดคนต่อไป
และข้าพเจ้าเชื่อว่ามองซิเออร์ เวเรต คงจะได้ทำบาญชส่งไปให้บริษัท
ภายในสิ้นสิ้นกัน ค่างๆ ได้บรรทุกลงเรือเปริชเคินส่งไปยังฝั่งคอ
โรมัน เดตหลายอย่างแล้ว และในสิ้นกันเหล่านี้ล้วนแต่มีกำไร ๒๕
เปอร์เซ็นต์ทุกอย่าง

ณ วันที่ ๑๓ เดือนธันวาคม ข้าพเจ้าได้ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสยาม
ตามที่ใกล้ใกล้ไว้แล้ว ราชทูตที่ผู้เคยไปเจริญทางพระราช
ไมตรีในประเทศฝรั่งเศส กับขุนนางข้าราชการอีกหลายนายได้
เป็นผู้พาข้าพเจ้าไปยังที่เฝ้า และระเบียบที่เข้าเฝ้าในคราวนี้ก็
ได้มีเช่นเดียวกับเมื่อครั้งข้าพเจ้ากับมองซิเออร์ เดอตาตูแบได้เข้าเฝ้า
โดยฉะเพาะในคราวก่อน

พระเจ้ากรุงสยามได้รับสั่งว่า ทรงมีความเสียพระทัยที่
ระดูเคินเรือได้บังคบบให้ข้าพเจ้าต้องรับร้อนกลับไปจากราชสำนัก
สยามเช่นนี้ แลวจึงรับสั่งถามว่า การที่ได้ทรงพระกรุณาผ่อนผัน
ให้บริษัทได้มาตั้งห้างในพระราชอาณาจักรสยามนั้น เป็นการที่
ข้าพเจ้าพอใจหรือไม่

ข้าพเจ้าได้กราบทูลขอบพระเดชพระคุณที่ได้ทรงพระเมตตา
แก่บริษัทแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้กราบทูลต่อไปว่า เมื่อข้าพเจ้าได้
กลับไปถึงประเทศฝรั่งเศสแล้ว ข้าพเจ้าจะได้กราบทูลให้พระเจ้ากรุง

ฝรั่งเค้ตทรงทราบใน การ ที่ พระเจ้ากรุง สยาม ทรงตั้ง พระไทย ดี คอ บริษัท
 พระเจ้ากรุง สยาม จึง ได้ รับ ตั้ง ตาม ข้าพเจ้า ว่า มองซีเออร์
 เคตานด์ บูโร จะ ได้ อยู่ ใน ประเทศสยาม ต่อ ไปหรือ อย่างไร
 ข้าพเจ้า จึง ได้ กราบ ทูล ว่า บริษัท ได้ กะไว้ แล้วว่าจะให้มอง
 ซีเออร์ เคตานด์ ไป ประจำ อยู่ ที่ เมือง เบง กอด ต่อไป
 ข้าพเจ้า ได้ ตั้ง เกิด เห็น ว่า พระเจ้า กรุง สยาม โปรด ปราบ มองซี
 เออร์ เคตานด์ อยู่ บาง และ คง จะ พอ พระทัย ให้ มองซีเออร์ เคตานด์
 ได้ ประจำ อยู่ ที่ กรุงศรีอยุธยา แทน มองซีเออร์ เวเรต
 แล้ว พระเจ้ากรุง สยาม จึง ได้ รับ ตั้ง ว่า อยาก จะ ทรง เห็น บุตร ชาย
 ของ ข้าพเจ้า ใน ทัน โคนั้น บุตร ชาย ข้าพเจ้า กตูกชน ถวาย คำนับ พระ
 เจ้ากรุง สยาม จึง ได้ รับ ตั้ง ว่า ทรง ยิน ดี ที่ บุตร ชาย ของ ข้าพเจ้า ได้
 เตาเรียน อยู่ กับ พวก บาด หลวง เยชวิต แล้ว จึง ได้ พระราชทาน
 สาย สร้อย ทองคำ ให้ บุตร ชาย ข้าพเจ้า สาย ๑ พระเจ้า กรุง สยาม ได้
 รับ ตั้ง ขอให้ ข้าพเจ้า ไป กราบ ทูล พระเจ้ากรุง ฝรั่ง เค้ต ถึง พระราชไมตรี
 ของ พระองค์ และ ทรง หวัง พระทัย ว่า พระราชไมตรี น จะ ได้ มี คดี ต่อ
 สืบ เนื่อง กน ชั่ว กาดนาน
 เมื่อ รับ ตั้ง เสร็จ แล้ว พระเจ้ากรุง สยาม ก็ เสด็จ ขน แต่ ข้าพเจ้า
 เห็น ว่า การ เสด็จ ขน ครอง น ดู ออก จะ รับ คำนับ อยู่ สัก หน่อย แต่ มอง
 ซีเออร์ คอนซ คณช ได้ อธิบาย ให้ ข้าพเจ้า ฟัง ว่า การ ทคอง รับ เสด็จ

ชนชั้นน กเพราะ เหตุที่ยัง ทรง พระ ประชวร อยู่ มี คณะนัก คอง จระ
โปรด ให้ ข้าพเจ้า ไต่ เฒ่า อยู่ นาน กว่า น

เมื่อ ข้าพเจ้า ไต่ ออกจากที่ เฒ่าแล้ว ก็ ไต่ เเดียว ไปรับ ประทานอาหาร
ที่ บ้าน มองซ์เออร์ คอนชตันทซ์ แล้ว จึง ไต่ เช่น หนังสือ ตัญญาพิเศษ ใน
เรื่อง ที่ มองซ์เออร์คอนชตันทซ์ จะ เข้า หุ่น กับ บริษัท นนด้วย มองซ์เออร์
คอนชตันทซ์ ไต่ ตัญญา กับ ข้าพเจ้า ว่า จะ ไต่ ทำ จดหมาย บันทึก แต่ คง
ถึง การ ค้า ชาย ว่า จะ ควร ทำการ ค้า ชาย ใน เมือง ไทย ด้วยวิธี ไต่ และ
จะ ไต่ ส่ง จดหมาย บันทึก น ฝากไป กับ เรือ รบ ฝรั่งเศส อัน ที่ จริง
จดหมาย บันทึก น มองซ์เออร์คอนชตันทซ์ ไต่ รับ ปาก จะ ทำ ให้
ข้าพเจ้า มา ชำ นาน แล้ว และ รับ ว่า จะ ไต่ ส่ง ให้ ข้าพเจ้า ก่อน ข้าพเจ้า
จะ กลับ จาก เมือง ไทย แต่ มองซ์เออร์คอนชตันทซ์ มิ ได้ มี เวลา วาง เติย
จึง ยัง หา ไต่ ทำ ให้ ข้าพเจ้า มิ

ใน วัน น เวลาค่ำ ประมาณ ๓ โมง ข้าพเจ้า ไต่ ตาม มองซ์เออร์
เคอလာดูแบ ซึ่ง จำ เปน คองดา ด้วย ความ อาตย เด็ด เจ แล้ว ข้าพเจ้า
จึง ไต่ ตา ออกจาก บ้าน ที่ พก บรรดา นาย ทหาร ฝรั่งเศส ทง หลาย ทง
นาย ทหาร บก และ นาย ทหาร เรือ ชง อยู่ ที่ เมือง ลพบุรี ไต่ มา พร้อม
กัน อยู่ ที่ บ้าน เพศ คอย ส่ง ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า จึง ไต่ เดิน ไป ลง เรือ ค่อย ไป
เมื่อ ข้าพเจ้า เดิน ผ่าน บ้าน มองซ์เออร์คอนชตันทซ์ ๆ ก็ ออก มา คอย รับ
แล้ว ไต่ เดิน ไป ส่ง ข้าพเจ้า จน ถึง เรือ ชง เจ้าพนักงาน ไต่ เตรียม ไว้ พร้อม

แล้ว มองซเออร์ เดฟาช กับ พวก บาดหลวง เยชวิต ทั้ง คณะ ก็ได้ ไปสั่ง
 ข้าพเจ้า ถึง เรือ ดวอย เมื่อ ข้าพเจ้า ได้ ตา ท่าน ผู้ ท มาสั่ง ทุกคน แล้ว
 ข้าพเจ้า จึง ได้ ลง เรือ และ มองซเออร์ คอนชคินซ์ กับ ท่าน ผู้ ท มาสั่ง
 ได้ ยืน อยู่ ทศตง จน เรือ ได้ ออก ไป โกลแดวจัง ได้ ต่าง คนต่าง กัดบไป

เวตากลางคืน ประมาณ ๕ ทุ่ม (๑๑ ด.ท.) ข้าพเจ้า ได้ มา ถึงกรุง
 ศรีอยุธยา รุ่ง ชน ข้าพเจ้า ได้ พก อยู่ ทกรุงศรีอยุธยาตลอดวัน เพื่อ
 จะ ได้ ทำ ชุระ ต่างๆ และ ทำ คำสั่งมอบไว้ กับมองซเออร์ เวเรต และเจ้าพนักงาน
 งาน อื่น ๆ ของ บริษัท เดี่ย ให้ เสร็จ แล้ว ข้าพเจ้า ได้ ไป ตา ท่าน สังฆราช
 เดอเมเตโต ไปติด และ ท่าน สังฆราช เดอ โรชาติ ท กรุงศรีอยุธยา แต่ใน
 ร ว่าง เวลาคำสั่งเดิน ไป บ้านท่าน สังฆราช นั้น ได้ พบ กับ ท่าน สังฆราช
 ทั้ง สอง เดิน ส่วน ทาง มา เพื่อ จะ พา พวก มชน นารี ทั้ง ปวง มา เยี่ยม
 เยื่อน ข้าพเจ้า

ใน ครั้ง นข้าพเจ้าได้ เช่นคำสั่ง กำหนดอัตราเงินเดือนของพดทหาร
 ซึ่ง ข้าพเจ้า ได้ กระ อดตรา ให้ เป็น เบย เตยง วัน ละ ๔ แพรง ถ้า จะ ดู
 เมิน ๆ แล้ว อดตรา เบย เตยง วัน ละ ๔ แพรง น ดู จะ แรง มาก แต่ ข้าพเจ้า
 จะ กระ ให้ น้อย กว่า นไม่ได้ เพราะ ละ เบยง อาหาร ใน เมือง น แรง มาก และ
 ถึง ให้ วัน ละ ๔ แพรง ก็ เกอบ จะ ไม่ พอ เดี่ย ซ้ำ ไป พวก ปอดกุเกศ ท
 ประจำ อยู่ ท บาง กอก นน ได้ รับ พระราชทาน เบย เตยง จาก พระเจ้า
 กรุงสยาม ถึง วัน ละ ๑๐ แพรง ภายหลัง จึง ค่อย จัด การ ให้ กอง ทหาร ได้

ขอ สะเบียง อาหารให้ ถูก กวาม ก็ ได้ ตาม บัญชี ที่ ได้ ทำ มา นน ท่าน
มากว่า เคอเซเนเต คง จะ เห็น ได้ ว่า เปน การ จำ เปน ที่ จะ ให้ เบย เตยง แก่
พล ทหาร น้อย กว่า น ไม่ ได้

ณ วัน ที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม เวลา เที่ยง ข้าพเจ้า ได้ ออก เรือ จาก
กรุงศรีอยุธยา ต้อง ตงไป บาง กอก และ ได้ ไป ถึง บาง กอก ใน ราว
๒ ยาม (เที่ยงคืน) มอง ซีเออร์ เคอแควเคอชาต ผู้ บังคับ การ กอง ทหาร
ใน เวลา ที่ มอง ซีเออร์ เคฟาซ ไม่ อยู่ นน ได้ มา คอย รับ ข้าพเจ้า อยู่ ที่
สะพาน ทำ น้า แล้ว เจ้าพนักงาน ได้ พา ข้าพเจ้า ไป ยิง ที่ พก ช่ง ได้ จัด
เตรียมไว้ ให้ ข้าพเจ้า พก ใน ราว ที่ เดิน ทาง จาก ทำ น้า ไป ยิง ที่
พก นน ได้ มี กอง ทหาร ถือ อาวุธ เรียง แถว ราว อยู่ ทง สอง ข้าง ทาง
และ ทหาร ก็ ได้ ต กตองด้วย ใน สถาน บ้าน ที่ พก นน มี กอง ทหาร เกย รัตยศ
๕๐ คน มี นาย รัชย เอก ๑ นาย รัชย โท ๑ และมี นาย รัชย ตรี ๑ คน
ใน ราว ที่ เดิน ทาง ตง แด่ ประตุ เมือง จน ถึง ที่ พก ช่ง เปน หนทาง ประมาณ
๑๐๐ ก้าว นน บัน ใหญ่ ก็ ได้ ยิง สัตต คตอด ทาง เมื่อ ข้าพเจ้า ได้
ออก รับ พวก นาย ทหาร ฝรั่ง เค็ด และ ขุนนาง ข้าราชการ ซึ่ง ประจำ อยู่ ใน
เมือง บาง กอก เด็จ แดว ข้าพเจ้า ก็ ได้ เติย เข้า นอน ใน ราว ที่
ข้าพเจ้า เดิน ทาง จาก กรุงศรีอยุธยา มา บาง กอก นน ได้ มี เรือ คอย วนด
ล้อม อยู่ เปน อน มาก และ บรรดา เจ้าเมือง ต่าง ๆ ที่ ผ่าน มา ตาม ทาง
ก็ คอย มา ส่ง จน หมด เขตต์ ของ ตง ทุก แห่ง

ณวนท ๑๖ เดือนธันวาคม ข้าพเจ้าได้ พกอยู่ ทบางกอกตลอดวัน
 เพื่อทำธุระต่างๆ คางเสียให้เสร็จ และเพื่อจะได้ เตรียมตัวกลับไป ประ
 เทศฝรั่งเศสด้วย เมื่อ ข้าพเจ้าพัก อยู่ ทบาง กอกถนน มองซิเออร์ เคอ
 โวครีคูร์ ก็ ได้มา หา เพื่อ มา ทำความ ตกตงลง เรือง จะถอนเรือ ตานอมนัด
 ชึ่ง มองซิเออร์ เคอ ครุเซล เป็น ผู้ บัง คับ นน ข้าพเจ้า กับ มองซิเออร์
 เคอ โวครี คูร์ จึง ได้ ตก ตง พรอม กัน ว่า ตาม คำสั่งของ พระ เจ้ากรุง
 ฝรั่งเศส นั้น เรือ ตาน จะ ต้อง ไป ยัง เมือง ปอนติเซร์ โดย เร็ว แดว จึง
 ให้ ออก จาก เมือง ปอนติเซร์ ไป ยัง แม่น้ำ เมืองเบงคอด เพื่อไป บรรทุก
 สินค้า สำหรับบริษัท แดว จึง ให้ กลับ ไป ยัง ประเทศฝรั่งเศส

ข้าพเจ้า ได้ ไป ดูการ ผักหัด ทหาร ฝรั่งเศส และได้สังเกตเห็นว่า
 กองทหารฝรั่งเศส ได้ ผัก ทำทาง ตีมาก ดู มองซิเออร์เคอแวงเคอชาต จะ
 เอาใจใส่ ใน การ ผัก ทหาร น เป็น อนัน มาก

รายงานระยะเดินทาง
 รวางบางกอกและฝรั่งเศส

ณวนท ๑๗ เดือน ธันวาคม เวลา เช้า ข้าพเจ้าได้ ตงเรือ พรอม
 ด้วย บาด หลวง เคตปาน ยก บาด หลวง เยชวิต ชึ่ง จะ ต้อง ไป ประจำ อยู่ ที่
 เมือง มรวิด ออก พระ วิสุตร์ สุนทร ก็ ได้ ตง เรือ เหมือน กัน เพราะ
 ท่านผู้นั้น จะ ไป ส่ง ข้าพเจ้า จน ถึง เมือง มรวิด และมี หน้าที่ จะ ไป กับ
 มองซิเออร์ เคอเบรชเอนยีนเนีย ของ พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส เพื่อไป ทำ

แผนท เกาะ ชง พระเจ้ากรุง สยาม ได้ พระราชทานให้ แก่บริษัท
 ใน วัน น ไต เค้น ทาง ตลอด วัน และ ไต ม เรอ พวก เจ้าเมือง ชง
 ซาพเจ้า ไต ผ่าน ไป นน ไต ออก มา คอ น รับ และ คอย ก่า กั บ ไป หลาย ต่า
 ใน กลาง ทาง รวาง บาง กอก และ ทา จิน นน ซาพเจ้า ไต พบ กั บ เจ้าเมือง
 เมือง ใหญ่ ชง เรียก กน ว่า เมือง ราชบุรี ไต ม เรอ ชน ๆ อัก เป น อ น มาก
 ไต ตาม เรอ เจ้าเมือง ราชบุรี มา คว ย เมื่อ เจ้าเมือง ราชบุรี ไต มา คอ น
 รับ ซาพเจ้า เสร จ แล ว จึง ไต ออก เรอ นำ หน้า เรอ ซาพเจ้า และ บรรดา
 พวก เรอ เมือง ราชบุรี กตาม เรอ เจ้าเมือง ไป คว ย กน ทง หม ด ใน ขณะ
 น เจ้าเมือง บาง กอก ไต มา ตา ซาพเจ้า เพอ กตึ บ ไป บาง กอก เพราะ หม ด
 เขต ค ของ คว แล ว

จะ คอ ง กตึ ว ให้ ทราบ ใจ ใน ท น ว่า ตาม เมือง หรือ ต่า บต
 ทุก ๆ เมือง มี ชน นาง คน ๓ เป น ผู้ ท ชาระ คตึ ส น อรร กคตึ ของ ราช ฏว
 พล เมือง ทง ปวง และ ชน นาง คน น เอง เป น ผู้ คอย รับ คาส ง จาก ราช
 ต่า นก สำหรับ มา จตึ การ ทง ปวง ทว ไป ถ้า เมือง ไต มี บอ ม หรือ ม กอ ง
 ทหาร ประ จา อ ยู่ ชน นาง คน น หา ไต ว่า กตึ ว บง คบ บัญ ชา กอ ง ทหาร ไม่
 แต คอ ง มี นาย ทหาร อัก คน ๓ สำหรับ บง คบ บัญ ชา กอ ง ทหาร เป น ตั ว น ๓
 ต่า ง หาก และ กอ ง ทหาร เหล่า น โดย มาก ก็ มก จะ เป น คน ต่า ง ชาติ
 ต่า ง ภาษา ทง นน

เมื่อ ซาพเจ้า ไต เค้น ทาง จาก บาง กอก มา ไต ประ มา ณ ๔ หรือ ๕

ไมตรี ข้าพเจ้า ได้ พบ กับ กะตาด เรือ ๒๕ คน ซึ่ง ข้าพเจ้า ได้ เรียก มา จาก
 เมือง มรวิด และ เป็น กะตาด ที่ ประจำ อยู่ ใน เรือ เปรชเคน การ ที่
 ข้าพเจ้า ได้ เรียก พวก กะตาด มา นั้น ก็ เพื่อ ให้ มา ช่วย ก่อตั้ง ของ เรือ
 รบ ฝรั่งเศส และ ช่วย ก่อตั้ง เรือ ไครมาแค โดย ฉะเพาะ เพราะ ถ้า ไม่ เรียก
 กะตาด พวก น มา ช่วย แล้ว เรือ ตาน ก็ จะ กัดไป ประเทศ ฝรั่งเศส ไม่
 ได้ เพราะ กะตาด ประจำ เรือ ตาน ไค ตม ตาย ไป เสีย หลาย คน
 แม่น้ำ ใน ตอน น แคบ เขา ทุก ที่ เกือบ จะ เป็น คลอง เด็กๆ อยู่ แล้ว
 มาก คน มาก จึง ต้อง ใช้ กระบือ สำหรับ ตาก เรือ ไป ตาม เตน จน กว่า จะ
 ไป ถึง หน้า ตก และ กระบือ เหล่า น ก็ ไค วาง ไว้ เป็น ระยะ ๕ คดอด ทาง
 ซึ่ง เป็น ระยะ ยาว อยู่ ใน ราว ๒ หรือ ๓ ไมตรี เมื่อ พน ท คน ไป ถึง หน้า
 ตก แล้ว ก็ ไค เดิน ทาง ไป ถึง ท่า จัน อย่าง สะดวก และ ไค ไป ถึง ท่า
 จัน ใน ราว บ่าย ๕ โมง ใน ระยะ น ไค เดิน ทาง ผ่าน แม่น้ำ หลาย แม่น้ำ
 ซึ่ง มี คลอง ชุก เป็น คลอง ตรง ๆ ติด ต่อ ถึง กัน หมด
 เมือง ท่าจัน น เป็น เมือง ใหญ่ ไกล จาก ข้าง กอก หนทาง ประมาณ
 ๘ ไมตรี และ เป็น เมือง ที่ ชน กับ เมือง ราชบุรี ตั้ง อยู่ ริม ตานา ซึ่ง เป็น
 แม่น้ำ ทาง ม น้ำ คู มาก แม่น้ำ น ตก เรือ ขนาด มี ว่าง เพียง ๑๐๐ คน ชน
 ต้อง ไค สะดวก และ ใน เวลา ที่ ข้าพเจ้า ไค ไป ถึง ท่าจัน นน ก็ มี เรือ
 ดำ เป้า จัน ขนาด ๑๐๐ คน และ เรือ แหก มะตายุ จอด อยู่ ใน แม่น้ำ หลาย ต้า

เจ้าพนักงานได้จัดให้ข้าพเจ้า ขนพก บนเรือน ช่งได้ ปตุกช่น โดย
 ณะเพาะ ตำหรับ ธิบ ข้าพเจ้า และ บนเรือน น กม เกรอชงเรือน ตามธรรมเนียม
 ทเมือง น ม บอม เล็กๆ อยู่ ๑ บอม กอด้วยอิฐ และ กำแพงบอม นนสูงอยู่
 ในราว ๑๐ พด แต่ห้าม คุ หรือ ชาน บมไม่ มีแต่ หอรับ ช่งมี น ขนาด
 เล็ก และ เปน บน ทอง เหลือง ดวย เมื่อ ข้าพเจ้า มา ถึง บน เหล่า น ก
 ยง ธิบ ข้าพเจ้า ใน ท น ม น้า ตำหรับ ธิบ ประทาน เปน น้า ตมาก
 ณ วันที่ ๑๘ เดือน ธันวาคม ข้าพเจ้า ได้ ออก จาก ทาจน เพื่อ ไป แม่
 กตอง ตามทาง รวาง ทาจน และ แม่กตอง น ม บางแห่ง ช่ง น้า คน ของ
 ใช้ กระบือ ตาก เรือ เหมือน วัน ก่อน แต่ ตอน ท คน วัน น ยาว กว่า ฉาน
 น และ ตาก ต้า บาก กว่า ฉาน น มาก เวลา เย็น ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง แม่
 กตอง ช่ง ไก่ต จาก ทาจน ระยะทาง ประมาณ ๑๐ ไมล์ครึ่ง เมืองแม่กตอง
 น เปน เมือง ท ใหญ่ กว่า ทาจน และ ตั้ง อยู่ ริม แม่น้ำ ช่ง เรียก กั้น ว่า
 แม่น้ำ แม่กตอง และ อยู่ ห่าง กับ ทะเต หนทางประมาณ ๑ ไมล์ น้า ธิบ
 ประทาน ใน เมือง น เปน น้า ต เมืองแม่กตอง น ห้าม กำแพง เมืองไม่
 แต่ มี บอม เล็กๆ ดี เหลี่ยม อยู่ ๑ บอม บน บอม นน ม หอ ธิบ อยู่ ๕ แห่ง
 แต่ เปน หอ ธิบ เล็ก มาก กอ ด้วย อิฐ คุก็ ห้ามไม่ แต่ น้า ทดม อยู่ รอบ
 บอม กำแพง หรือ รัง ใน ระหว่าง หอ ธิบ นน ทำ ด้วย เสา ใหญ่ๆ บักตง
 ใน ดิน และมี เคว่า ขวาง ถึง กั้น เปน ระยะๆ

เมื่อ ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง แม่ กตอง แล้ว รุ่ง ชน วันที่ ๑๘ เดือน

ธันวาคม ข้าพเจ้า ก็ ได้ เสด็จขึ้น เรือ เรือที่ เสด็จขึ้น ใหม่ น เป็น เรือ แจว
 ๒๐๐๐ และ กว้าง ขวาง พอ ใช้ ได้ และ เจ้าพนักงาน ก็ ได้ เตรียม เรือ แจว
 และ เรือ อีก ชนิด ๑ ซึ่ง เรียก กัน ว่า มูรู (miroux) อีก หลาย ลำ สำหรับ
 ให้ คน ของ ข้าพเจ้า นั่งไป และ สำหรับ บรรทุก ของๆ ข้าพเจ้า ด้วย ผู้ว่า
 ราชการ เมืองราชบุรี ได้ ไป ส่ง ข้าพเจ้า จนถึง ปากน้ำ เม็ด ถึง ปากน้ำ
 แล้ว ผู้ว่าราชการ เมืองราชบุรี ก็ลา ข้าพเจ้า กลับไป ส่วน ผู้ว่าราชการ
 เมือง แม่กลอง พร้อม ด้วย ข้าราชการ และ บ่าวไพร่ ได้ เอา เรือ เตียบ ทะเล
 มาตาม ชายฝั่ง จึง ได้ มา สัมทบ กับ ข้าพเจ้า ที่ ปากน้ำ เมือง เพชรบุรี
 ซึ่ง เป็น หนทางไกล ประมาณ ๕ ไมล์ ใน ที่ น ทะเล เป็น อ่าวใหญ่ กว้าง
 ประมาณ ๕ ไมล์ และ แม่น้ำ แม่กลอง ซึ่ง ไหล จาก ทิศ เหนือ มา ทิศ ใต้
 ๒๐๐๐ ก็ มา ตก ทะเล ใน ที่ น แม่น้ำ เพชรบุรี ก็ ไหล มา ตก ใน ที่ น เหมือน
 ๒๐๐๐ กัน แต่ แม่น้ำ ไหล จาก ทิศ ใต้ ไป ทิศ เหนือ

เมื่อ ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง กวาง อ่าว ก็ ได้ เห็น ปลายี่ห้า กระโดง เรือ
 ๒๐๐๐ รบฝรั่ง เค็ด ซึ่ง จอด อยู่ ตรง ปากน้ำ เจ้าพระยา และ ไกล จาก อ่าว น
 ๒๐๐๐ ประมาณ ๒ หรือ ๓ ไมล์ เรือรบฝรั่ง เหล่า น จอด อยู่ ทาง ทิศ ตะวัน ออก
 ๒๐๐๐ ครั้น เรือ ข้าพเจ้า ได้ เข้า ใน ตำนาน เพชรบุรี แล้ว ก็ ได้ พบ ผู้ว่าราชการ
 ๒๐๐๐ การ เมือง เพชรบุรี ซึ่ง มา คอย รับ ข้าพเจ้า อยู่ ผู้ว่าราชการ เมือง เพชร
 ๒๐๐๐ บุรี คน น เป็น คน ชาต แขก เตอร์ก เกิด ที่ เมือง บูโฮช และ เมื่อ ครั้น เชอ
 ๒๐๐๐ วา เตย เตอ โชมอง ได้ มา ที่ เมือง ไทย นน แรก คน น ยัง เป็น ผู้ว่าราชการ

กำแพง นนชาวด หก พง ตง มาก แดว ยง เหลอด ตอยุ่ แด แกบ เดยว เทา นน
 บ้านเรือน ใน เมือง น ไม่ งคงาม เดย เพราะ เปน เรือน ปตูก ด้วย ไม ไม้
 ทง ดน ดง ทงาม กม แด วดวา อาราม เทา นน แดะ วด ใน เมือง น
 กม เปน อน มาก แดะ วด ชง อยู่ โกล กบ ทานา นน เปน วด ทงาม บัดทอง
 อราม ไป หมด

เวตาเยน ผู้ วาราชการ เมือง ไต มาหา ออินวอน ขอ ให้ ซาพเจ้า
 เดือน กำหนด ท จะ ออก เติง ทาง ให้ ซา ไป อีก สัก วัน ๑ เพราะ เกวียน
 แดะ คน หาบ หาม ชง ไต เรยก ไว นน ยง หามา พรอม กัน ไม แดะ ถ้า
 ซาพเจ้า จะ รบ ออก เติง ทาง กอน เกวียน แดะ ผู้ คน จะ พรก พรอม แดว ก
 หนา กตว ผู้ วาราชการ เมือง จะ คอง รบ พระราชชาชญา ซาพเจ้า กตอง
 การ รบ ออก เติง ทาง โดย เรว ทสัด ท จะ ไป ไต เพราะ ระบุ สำหรับ เติง
 เรอ กเรง จะ ให้ ไป อยู่ แดว แดะ ซาพเจ้า เห็น ว่า ผู้ วาราชการ เมือง เปน
 ทกช เปน รอน นก ทง ถ้า ซาพเจ้า จะ รบ ออก เติง ทาง ไป กอน ก็ จะ ชาติ
 ตก บก พรอง หตาย อย่าง ซาพเจ้า จง ไต รบ ปาก กบ ผู้ วาราชการ เมือง
 ว่า จะ ไต พก อยู่ ท เมือง น อีก วัน ๑

ณ วัน ท ๒๐ เดือน ธันวาคม เจ้าพนักงาน ไต หนา เกวียน มา ยง ทพก
 ประมาณ ๕๐ เลม มี โค เทยม เกวียน ด้วย เตม ละ ๒ โค แดะ เกวียน เหลดา น
 กน แดบ นก เพราะ ฐนพ ถ้า หบ หรือ หอ ชง กวาง กวา ฟุต ครั้ง แดว
 เปน อน จะ เอา ตง บรรทุก เกวียน ไม ไต ครน เวตา ประมาณ เทยง วัน

เจ้าพนักงาน ได้จัดการ เอา ของ ต่าง ๆ ของ ข้าพเจ้า และ ของ คน ที่ มา กับ
ข้าพเจ้า บรรทุก ลง เกวียน ประมาณ ๓๐ เล่ม พอเย็น ข้าพเจ้า ก็ ได้ ให้
เกวียน บรรทุก ของ ออก ล่วง หน้า ไป ก่อน เอา แต่ เกวียน บรรทุก ของ
ที่ ข้าพเจ้า จะ ต้อง การ ใช้ ใจ ไป พร้อมกับ ข้าพเจ้า

ณ วันที่ ๒๓ เดือน ธันวาคม เวลา เช้ามืด ข้าพเจ้า ได้ ออก เดินทาง
เพื่อ ไป แรม ที่ จาม (Chaam) ผู้ว่าราชการ เมือง ได้ มารับ ข้าพเจ้า
ณ ที่พัก และได้ พา ข้าพเจ้า ไป ชม เกาโอหาม กับ ได้ ขอ โทษ ใน การ ที่
มิ ได้ ยิง บน ใหญ่ ตั้ง ข้าพเจ้า เพราะเกรง ว่า ถ้ายิง บน ใหญ่ แล้ว ช้าง
จะ ตก แล้ว ผู้ว่าราชการ เมือง จึง ได้ ชน หนึ่ง บน หตง ช้าง และมี
ทหาร ไป คุ้ม ๓๐๐ คน ถอย ทำ คุ้ม ผากามะหริต ชาว ๒ ชน หมัด กอง ทหาร
แล้ว ถอย ข้าพเจ้า หนึ่ง เกาโอหาม บุตรชาย ข้าพเจ้า ชมา อยู่ ช้าง ๆ ข้าพเจ้า
คือ ข้าพเจ้า ไป ถิ่น ช้าง ชน เจ้าพนักงาน ได้ เตรียม ใจ ให้ ข้าพเจ้า ชี ช้าง
ควน หนึ่ง ผูก เกาโอ บิดทอง และมี เพดาน เป็น หตง เต่า ชน ใช้ ต่าง ร่ม มี เต่า
รับ เพดาน ๕ เต่า และมี พรหม ปู กับ มี หมอน บน ใหมทอง ด้วย กุบ ช้าง น
ได้ บิดทอง อย่าง งาม ทง หตง เครื่อง ประดับ ช้าง นน มี ผา แดง กวาง
๕ นว ผง ตะปู เงิน คต้าย กับ บงเหยง มา ชน ใช้ กน ใน ยุโรป คือ จาก
ช้าง ของ ข้าพเจ้า นน ยง มช้าง ตาม มา ออก ๑๐ เซอิก บน หตง ช้าง เหล่า
นม เกาโอ และมี เพดาน คตม คต้าย กับ กนยา เรือ ของ พวก ออก พระ แต่
ตั้ง กับ เหล่า น บาง หนึ่ง ก ทา ชาด แดง บาง หนึ่ง ก ทา ดำ แต่ บิดทอง ทุก หนึ่ง

ข้าง ๑๔ เชือก น พวกท มา กับ ขาพเจ้า ไต่ ข ไป และยังมีข้าง สำหรับ
 ให้บ้าง และคน ใช้ ขาพเจ้า ข ออก ๑๘ เชือก แต่ ข้าง เหลือน มแต่ สืบกับ ด้าน
 ด้วย ไม ไม้เท่า นน เมื่อ หมก กระทบ ข้าง แดง ก ถึง แคร่ ห้าม อย่าง
 แบบ ของ พน เมือง มี หตัง คา ด้าน ด้วย ไม ไม้ ๕ หตัง แคร่ ห้าม อัน ๑
 ม คน ห้าม ๕ คน และยังมี คน อาให้ต์ สำหรับ ผดตเป็ดย่น กน ห้าม อีก ๕
 คน เมื่อ หมก กระทบ แคร่ ห้าม แดง กถึง คน หาบห้าม หีบบค เขาของๆ
 ขาพเจ้า และ ของ คน ท มากกับ ขาพเจ้า กับ เครื่อง ครว รวม คน หาบ
 ห้าม ทง ดัน ๑๓๐ คน เดิน เรียง กน เปน แถว เดียว ตาม กน ไป เมื่อ
 หมก คน หาบ ห้าม แดง กมี พดทหาร รง ทาย ๕๐ คน คือ พดทหาร กถึง
 ท่าน ราชทูต (สยาม) ขข้าง ซึ่ง ผูก สืบกับยศ ออกพระ และถึง หอหน้า บ้อย
 ของ ขาพเจ้า ขมา ตาม มา สุต ทาย

ทาง ท เดิน ผ่าน มา ใน วัน น เปน ภูมิ ประ เทศัง ดงาม มาก พน
 ไป ได้ สัก ๒ ไมตัก ได้ มาถึง บ้านแห่ง ๑ ซึ่งเรียก กน ว่า ปอนคาเคอเซรา
 และ ซึ่งไทย เรียก ว่า บัว ชาว (Boa kao) ขาพเจ้า ไต่ ลง จาก เกา อ
 ห้าม เพื่อ พก รับ ประ ทาน อาหาร ใน ท น ผู้ ว่า ราชการ เมือง ไต่ มา หา
 เพื่อ ขอ โทษ ท จะ ไป กับ ขาพเจ้า อีก ไมได้ เพราะ ได้ รับ คาสั่ง มา ให้ รับ
 เขาไป ยัง กรุง ศรี ออยุธยา ทน ท

ใน ค่าย ต น มี เกวียน มาก คอย อยู่ ประมาณ ๑๐๐ เต็ม เปน
 เกวียน สำหรับ บรรทุก ของๆ ขาพเจ้า ๓๐ เต็ม นอก นน สำหรับ บรรทุก

ตั้งเบียง อาหารและเครื่องใช้ ตาม ทาง และ มี ข้าราชการ ไทย มาก คอย
 กำกับ อยู่ ด้วย กว่า ๓๐ คน เมื่อ ขาพเจ้า ได้ รับ ประทาน อาหาร เสรี จ
 แล้ว ก็ ได้ ออก เดินทาง ต่อ ไป ผู้ ข้าราชการ เมือง ได้ ตาม ตั้ง ต่อ
 ไป หนทาง ประมาณ ๑ หรือ ๒ ไมล์ แล้ว จึง ได้ ลา ขาพเจ้า กลับ ไป
 ยัง เมือง เพชรบุรี

เมื่อ พระอาทิตย์ ตก ขาพเจ้า ได้ มา ถึง ตำบล จาม ซึ่ง เป็น
 หนทาง ห่าง จาก ปอน ตาเคอ เซวา ประมาณ ๗ ไมล์ หมู่ บ้าน น หาม
 กำแพง หรือ รว กน อย่าง ใด ไม่ และ บ้าน เรือน ก็ ได้ ปลูก ด้วย ไม้ ไม้ ทัง
 ต้น เจ้าพนักงาน ได้ นำ ให้ ขาพเจ้า ไป พัก ยัง เรือน ชรรมา ซึ่ง ได้
 ปลูก ขึ้น โดย ณะเพาะ

ก่อน ที่ จะ ถึง บ้าน จาม น มี ภูเขา หิน สูง และ ชัน มาก แต่
 เปน เขา เตี้ย ไม้ ใหญ่ เท่าไร ก็ คง อยู่ กลาง ท้อง หนึ่ง ไม่มี ผู้ คน อยู่
 เลย ที่ กลาง เขา น ม วัด อยู่ วัด ๑ ซึ่งมี ผู้ ขุด เขา สำหรับ สร้าง วัด
 และมี บันได หิน ขึ้น ไป จน ถึง วัด พระ ตั้ง มี ก็ ได้ ไป สร้าง กุฏิ อยู่ ใน
 หุบ เขา ซึ่ง คง วัด เหมือน กัน บน เขา น ม พระ เจดีย์ ก่อ ด้วย อิฐ ถู
 ปูน ขาว หลาย เจดีย์ ซึ่ง เท่า กับ เปน เครื่อง ประดับ ของ วัด เหมือน กัน

ใน ตำบล น นาดำ สำหรับ รับ ประทาน เปน นาดำ บาด หวด
 เศษ ปาน ยก กับ มอง ซี เออร์ เตตานต ได้ มา ถึง ที่ พก ดก มาก แต่ การ ท
 ทาน ทัง ๒ ได้ มา ถึง หน กระ ทำให้ ขาพเจ้า ต้น วัด กไป เพราะ ขาพเจ้า

เกรงว่าท่าน ทั้ง ๒ จะ เป็น อันตราย ตาม ทาง โดย เหตุ ที่ มี เสือ และ

ช้าง บ้าง ชุก ชุม มาก

ณ วันที่ ๒๒ เดือน ธันวาคม เวลาค่ำ เข้า ข้าพเจ้าได้ ออกเดินทาง

ค่อไป และ ผู้ที่ ไป คอย นน กม กระ บวน อย่าง เดียว กับ วันวาน น เว้น

แต่ ซาด กอง ทหาร เมือง เพชร บุรี ห้ามไม่ เพราะ กอง ทหาร น ได้ กลับ

ไป ยังเมือง เพชร บุรี เด็ดแล้ว แต่ กอง ทหาร เมือง จาม ได้ ไป แทน

ทหาร เมือง เพชร บุรี

ตาม ทาง ที่ เราได้ เดินไป นน เป็น ทั้ง เป็น บ้าง ห้าม ผู้ คน อยู่ ไม่

นาน ๆ จะได้ พบ ผูก โคน กระ บือ สัก ครั้ง ๑ แต่ ผูก โคน กระ บือ น ก็ อยู่

ห่าง ๆ กัน และ ไม่ มี คน เดียง คอย เตี่ย ซ้ำไป เวลาเย็น ได้ ไป ถึง เมือง

ปราณ (Praan) ซึ่ง ไกลจาก เมือง จาม หนทาง ๑๑ ไมล์ครึ่ง เมือง

ปราณ น เป็น เมืองใหญ่ พอ ดูได้ บ้าน เรือน และ วัด วาอาราม ทำ ด้วย

ไม้ ไม้ ทง สัน รูป เมือง น สั เหยยม ยาว มี รว ทำ ด้วย ไม้ ๒๔

ตง คน ที่ ส มุม ม บอม ส เหยยม ก่อ ด้วย อิฐ กว้าง ยาว ประมาณ ๑๒ ฟุต

บน บอม นน มี หอ รบ และ ใบ เต้ามา แต่ ไม่ มี ซาน บอม และ คุก ก็ ไม่ มี

ใน รว นน ได้ ปตุก กอ ไม้ ซิด ๆ กัน ซึ่ง เป็น รว อยู่ ใน คัว แด่ ดุงาม พอ

ใช้ ได้ เจ้าพนักงาน ได้ จด ให้ ข้าพเจ้า พัก ใน เรือน ขรรคมดา ซึ่ง ได้

ปตุก ชน โดย ณะเพาะ

มีแม่ น้าใหญ่ ไหล่ ตามเต่า ระเหยด ท เปน เขตค เมือง ซึ่ง อยู่ ไกล
 จาก ทะเล ๒ ไมล์ และเรือ ขน ต้องตาม ตำนาน ได้ อย่าง สะดวก เมื่อ
 ชาวเจ้า มา ถึง นน เปน เวลา ที่ น้าใหญ่ แม่ น้า เค็ม เพราะ น้าทะเล ไหล่ ขน แรง
 มาก และ เปน เวลา ที่ ก็น คาร น้า รับ ประ ทาน ด้วย ชาวเจ้า ได้ ชาม
 แม่ น้า น คอย เจ้า พนักงาน ได้ ทำ สะพาน ให้ ชาม สะพาน นน คอ เอา เรือ
 คอ เข้า ๒ ตา แล้ว เอา กระ ตาน ๒ ขวาง เรือ แน่น หน้า พอ ให้ เกวียน
 เดิน ได้ แต่ ช่าง นน ต้อง ลง ชาม น้า พอ ลง ถึง น้า ก็ มืด ตะ ตั้ง และ ช่าง
 นน ก็ ได้ เอา งว พน น้า เปน ครึง เปน คราว พวก ไทย บอก ว่า ช่าง ได้
 ว่ายน้ำ แต่ ชาวเจ้า ไม่ได้ สังเกต แน่ ว่า ช่าง จะ ได้ ว่ายน้ำ หรือ จะ ได้ เดิน ชาม ไป
 รุ่ง ขน วันที่ ๒๓ เดือน ธันวาคม ชาวเจ้า ได้ ยก จาก เมือง ปราณ
 เพื่อ ไป ยัง เมือง กุย ซึ่ง เปน หน ทาง ไกล ๘ ไมล์ เมือง กุย น เปน
 เมือง คต้าย กับ เมือง ปราณ ตั้ง อยู่ บน เนิน และมี แม่ น้า เด็ก ๆ ไหล่
 อยู่ ที่ เชิง เนิน แม่ น้า น ไหล่ ไป ตก ทะเล ทาง ประมาณ ๓ ไมล์ ครึง
 เรือ เดิน ขน ต้อง ได้ อย่าง สะดวก ไป ได้ จน ถึง ห่าง ทะเล ประมาณ ๓ ไมล์
 เมื่อ ได้ ออก จาก เมือง กุย แล้ว ชาวเจ้า ได้ ไป แรม ที่ บาฮี รอน
 (Bahiron) หน ทาง ไกล ๒ ไมล์ ครึง ที่ คาบ ตัน ไม่มี บ้าน เตย
 มี แต่ ฉะ เพราะ หลง เคย ว ท เจ้า พนักงาน ได้ ปลุก ขน ต้า รับ ให้ ชาวเจ้า พก
 เทา นน ที่ พก หตง น ได้ ปลุก ขน ใน บ้า เชิง เขา หิน ใน ที่ น เตื่อ ชุม
 มาก จน ถึง กับ ต้อง ให้ อยู่ ยาม ตาม ไฟ และ ยัง บิน รอบ ที่ พก เพื่อ ให้ เตื่อ

กตัว เพราะ เตื่อ ใน ตำบล นเคย มากินคน และ สักว ใน เวตากลาง
 คิน ราชทูต (สยาม) ได้บอก กับ ข้าพเจ้า ว่า คนไทย ที่เจ้าพนักงาน
 ได้เกณฑ์ ให้ มารักษาเผ่าท พก น ต้อง ทง ท พก น ไป เพราะ เตื่อ
 ได้ มาเป็น ผุง ๆ จะ มาทำ อื่น คราย คน เผ่าท พก ตาม ท ได้ ความ ดิงน
 จึง ทำให้ พวก เรา ต้อง คอย ระวัง อยู่ เตื่อมอ ครนเวลา ประมาณ ๕ ทุ่ม
 (๑๑ ต.ท.) ข้าพเจ้า ได้ ยิน เตื่อ ยง คน ระวัง เอะ อะ เกียวกราว เป็น เตื่อ ยง
 คน ตกใจ ข้าพเจ้า ก็ เชื่อ แน่ ว่า เตื่อ คง มา เตื่อ แต่ ครน ออก ไป ดู
 จึง เห็น ว่า ทพก หลัง ทคน ของ ข้าพเจ้า พก อยู่ นน ได้ เกิด ไฟ ใหม่ ชน และ
 ท เอะ อะ เกียวกราว กน นน เป็น ด้วย ตกใจ ไฟ ใหม่ ตก หา ใช้ เตื่อ
 มาไม้ ที่ พก ชง เตื่อ ทำ ชน ใน ตำบล น ได้ ทำ ด้วย ไม้ ไม้ หลัง คามุง ด้วย
 แผลก ข้าพเจ้า จึง วิคค ว่า ไฟ คง จะ ใหม่ หมด หลัง เป็น แน่ แต่ เตื่อ ชะบุญ
 ก็ หา เป็น อะไร ไม้ เป็น แต่ ตกใจ เท่านั้น และ คน ใช้ ของ ข้าพเจ้า คน ๑
 ชง นอน อยู่ ใกล้ กับ ทไฟ ใหม่ ชน นน ได้ ลูก นน ไม้ ทน ก็ ถูก ไฟ ลวก
 เอา ๒ - ๓ แห่ง ใกล้ กับ ทไฟ ลูก ชน นน ม คน บน อยู่ ถึง ๑ ชง เอา เตื่อ
 คตุม บิดไว้ แต่ คิน บน ก็ หา ได้ ถูก ไฟ ระเบิด ชน ไม้
 ณ วัน ที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม เวลา เช้ามืด ข้าพเจ้า ได้ ออก เตื่อ
 ทาง คื่อ ไป เพื่อ ข้าม ภู เขา เขา นเมอ ชน ไป ถึง ยอด เตื่อ ก็ เตื่อ เห็น
 ทะเต ได้ ทง ๒ ทะเต กล่าว คื่อ ข้าง ทิศ ควัน ออก นน เห็น ทะเต ข้าง
 ฝ่าย เมือง ไทย และ ข้าง ทิศ ควัน ตก นน เห็น ทะเต อ่าว เบง กอด ใน

วันใดพัก รับ ประทาน อาหาร ที่ เหนื่อย (Nonpaye) ระยะทาง ๕ ไมล์
 และได้ ไป พักแรม ที่ เซรา (Sera) ที่ ตำบล นี้ ไม่มี บ้าน เรือน เตย มี
 อยู่ แต่ ฉะเงา ที่ พัก ซึ่ง เจ้า พนักงาน ได้ ปตุก ชน ให้ ชาว เจ้า พัก หดง เดียว
 เท่านั้น ระยะ คง แต่ เหนื่อย ถึง เซรา เป็น หน ทาง ๒ ไมล์

ณ วัน ที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม ได้ พัก รับ ประทาน อาหาร ที่ ตำบล
 แม่ น้า (Menam) ซึ่ง เป็น หมู่ บ้าน เล็ก ๆ ตั้ง อยู่ ใน ช่อง เขา ระยะ
 ทาง จาก เซรา เป็น หน ทาง ๕ ไมล์ ก่อน ที่ จะ ถึง ตำบล น มี แม่ น้า อยู่
 แม่ น้า ๑ แต่ ท ตรง น โกลก กับ คน น้า เพราะ คน น้า จึง ไม่ รู้ สัก ว่า เป็น
 แม่ น้า แต่ ดู เหมือน จะ เป็น ตำ ชาร เล็ก ๆ ใหญ่ อยู่ ใน ว่าง ช่อง เขา เท่า
 หน น้า ใน ตำ ชาร น เป็น น้า ใส จืด สนิท ซึ่ง เป็น ครั้ง แรก ที่ ได้ พบ
 น้า คง แต่ ออก จาก เมือง กุญ น้า ท ราช ทูต สยาม ได้ ให้ บรรทุก เกวียน
 มา หน พวก ไทย ได้ รับ ประทาน เลี้ยง หมด คง แต่ วัน แรก ออก เดินทาง
 เลี้ยง แล้ว และ ถ้า ชาว เจ้า ไม่ ได้ เตรียม น้า ได้ กระบอก มา แล้ว ชาว เจ้า
 คง จะ ได้ รับ ความ ตำ บาก อด น้า เป็น แน่ เพราะ ใน ระยะ น อากาศ ร้อน
 จน เกือบ จะ ทน ไม่ ได้

ผู้ ภา ราช การ เมือง แม่ น้า (Menam) ได้ ออก มา คอย รับ ชาว เจ้า
 ห่าง จาก เมือง ประมาณ ๒ ไมล์ และได้ พา หิว หน้า ใน เมือง หน ออก มา
 คอย เมื่อ ผู้ ภา ราช การ เมือง ได้ คอย รับ ชาว เจ้า แล้ว จึง ได้
 เดิน หน หน้า ช่าง ชาว เจ้า ตลอด จน ถึง ที่ พัก ซึ่ง เจ้า พนักงาน ได้ จัด

เตรียมไว้ ครั้น ข้าพเจ้าได้ มาถึงที่ พัก แล้วยู่ว่า ราช การ เมืองได้เอา
 เนื้อ และ ปลาต่าง ๆ กับ ผลไม้ ต่างๆ มาให้ ข้าพเจ้า ตามประเพณี ของเมือง
 น ข้าพเจ้า มีความ ประหลาด ใจ เป็นอัน มากที่ ได้ เห็น พด เมือง ๆ น
 ผอมแห้งไม่ มี ก่า ตัง เดย ข้าพเจ้า จึง ได้ ถาม ว่า เหตุ ไດ จึง เป็น เช่น น
 ราช ทูต ดัยาม จึง อธิบาย ว่า อากาศใน เมือง น เป็น อากาศ ที่ ไม่ ดี มี
 เชื้อโรค มาก ทั้ง ชาว ยุโรป และ ไทย จะ อยู่ ใน เมือง น ไม่ ได้ เป็น
 อัน ชาติ และ ผู้ ที่ อยู่ ไດ ก็ ฉะเพาะแต่ คน ที่ เกิด ใน พนเมือง นเอง แต่
 ถึง คิง นน อายุ ก็ ไม่ ยืน และ มี ความ บัวย เจ็บ อยู่ เสมอ เป็น นิตย์ ตาม
 ที่ ราช ทูต ดัยาม ได้ อธิบาย เช่น น ใน ไม่ ช้า ข้าพเจ้า ก็ ได้ เห็น ปรากฏ
 ว่า เป็น ความ จริง เพราะ คน ที่ มา กับ ข้าพเจ้า ได้ ต้ม เจ็บ ตง ใน วัน นน
 เอง หลาย คน และ ได้ รักษา กัน อย่าง แขง แรง จึง ได้ รอด มา ได้
 เมื่อ ได้ ยก ออกจาก เมือง แม่นา แดว ข้าพเจ้า ได้ เดย ไป แรม ที่ เมือง
 แกลด (Gclingue) ซึ่ง เป็น ระยะ ทาง ไทล ๕ ไมล์ ออก พระ ผู้ ว่า
 ราช การ เมือง ซึ่ง เป็น คน ชรา อายุ เกือบ ๘๐ ปี เคน เกือบ จะ ไม่ ได้ อยู่ แดว
 ได้ ออก มา คอย รับ ข้าพเจ้า อยู่ และ ได้ มี คน มา ควดย ออก หลาย คน คน
 เหล่า น ไດ ถอ ไถ ห้ ๒ คน และ คน อื่น ๆ ไດ ถอ กระบ กม ถอ หอก กม
 ตาม แบบ ของ เมือง น และ ยัง มี เจ้า พน กงาน กรม การ เมือง ได้ มา กับ
 ผู้ ว่า ราช การ เมือง ออก ๒ หรือ ๓ คน ตอน ค่ำ เมอ ข้าพเจ้า ได้ มา ถึง
 เมือง แกลด แดว ข้าพเจ้า ได้ ทราบ ว่า เกวียน บรรทุก ของ ยิง หามา ถึง

ไม่ และได้ทราบความต่อไป ว่า เกวียน บรรทุกของ เหล่า นใด หายไป
 สัก ๒ วัน มาแล้ว ซึ่ง เป็น การ กระทำ ให้ ชาวเจ้า ต้อง พัก รอ อยู่ ที่
 เมือง น ใน วัน ที่ ๒๖ ตลอด วัน ต่อ วัน ที่ ๒๗ สาย แดง จึง ได้ ออก เดินทาง
 ต่อไป ได้ เพราะ ใน ท น จะ ต้อง ถ้าย เอา ของ ลง จาก เกวียน บรรทุก เรือ
 ทอง แบน ซึ่ง เป็น เรือ ทำ ไว้ ฉะเพาะ สำหรับ เดิน ใน ลำ นาน

ณ วัน ที่ ๒๗ เดือน ธันวาคม ชาวเจ้า ได้ ลง เรือ และได้ ลง ไป ตาม
 ลำ แม่ น้ำ ชง มี นาค น มาก พอ ได้ ลง เรือ ไป ไม่ ถึง ๑ ไมล์ ก็ ได้ มา
 ถึง แก่ง ซึ่ง ต้อง เอา เรือ ข้าม ใน ราง ก้อน หิน แก่ง ใน แม่ น้ำ น มี
 หตาย แก่ง และ บาง แก่ง ก็ สูง ถึง ๖ และ ๗ ฟุต ใน ราง น มาก แก่ง
 เหล่า น เป็น ที่ นาก ลว ต่อ อันตราย มาก เพราะ ใน เวลา ที่ เรือ ลง จาก
 แก่ง ถ้า เรือ ไป กระแทก กับ หิน แล้ว เรือ ก็ จะ ต้อง แตก ทิ้ง ที่ และ คน
 ใน เรือ ก็ อาจ จะ ตก นาคาย ได้ เพราะ น้ำ ใน แก่ง ตก และ ไหล เขียว แรง
 มาก ก้น แม่ น้ำ แคบ มาก และ ตตง ก็ สูง มาก นอกจาก แก่ง ซึ่ง
 ชาวเจ้า นับ จำนวน ได้ ถึง ๓๒ แก่ง นน ยังมี ต้นไม้ ใหญ่ ๆ เป็น อัน มาก
 ตม ราง ลำ แม่ น้ำ เพราะ ฉะนั้น ใน ราง น มาก จึง เดิน เรือ อย่าง ลำบาก
 และ นาก ลว อันตราย ที่ สุด

จากแก่ง(Gclingue) ชาวเจ้าได้ ไปถึงปากาเว(Pacarays)
 หน ทาง ๑ ไมล์

จากปากาเว ชาวเจ้าได้ ไปถึงเคมปาชา(Que. pachar)

หนทาง ๒ ไมล์

จากเคมปาซาได้ ไป ถึง ลาอู (Lauou) หนทาง ๒ ไมล์ครึ่ง

จากลาอูได้ ไป ถึง เฟ็ชร์ (Phes) หนทาง ๒ ไมล์

จากเฟ็ชร์ได้ ไป ถึง ก่าเปตน (Camplait) หนทาง ๒ ไมล์

จากก่าเปตนได้ ไป ถึง ควีรินน (Quirinaon) หนทาง ๓ ไมล์ ๓/๕

จากควีรินนได้ ไป ถึง ตูมา (Louma) หนทาง ๓ ไมล์ ๓/๕

จากตูมาได้ ไป ถึง ริโอเดซอน (Riosdayson) หนทาง ๓ ไมล์

จากริโอเดซอนได้ ไป ถึง เมืองตะนาวศรี หนทาง ๓ ไมล์

ในตำบลต่าง ๆ ตามที่ ได้ ออกชื่อมาข้างบนนี้ ไม่มีบ้าน

เรือน เตย นอก จาก เรือน ที่ พัก ซึ่ง เจ้าพนักงาน ได้ ปลุกไว้ คอย รับ ขาพเจ้า

เท่านั้น นอกจากนั้น ห้าม หมู บ้าน หรือ ผู้ คน พดเมืองไม่ แม่น้ำ

ที่ ผ่าน ไป นั้น ก็มี แต่ หิน แต่ละ ต้น ไม่ ทง ๒ ผง และ ตาม ทาง นั้น ก็ เป็น

ป่า เป็น คง ไม่ มี ผู้ คน เคย ตาม ทาง ตำนาน นั้น ขาพเจ้า ได้ เห็น ทรม

คตง มี รอยเท้า ช้าง และ แรต ป่า ซึ่ง ลง มา รับ ประทานน้ำ และ พวก

ขาพเจ้า ได้ ยิง นก ยุง บ่อย ๆ เพราะ ตาม ตำนาน มี นก ยุง ชุม มาก

เมื่อ ใกล้ จะ ถึง เมือง ตะนาวศรี แม่น้ำ กว้าง และ ตก ลง เป็น ลำ ดับ ไป

ปลัด ของ ออกยา เมือง ตะนาวศรี ได้ ออก มา คอย รับ ขาพเจ้า แทน คิว

ออกยา เพราะ คิว ออกยา นั้น ได้ ถูก จับ และ คุม ชัง ชน ไป ยัง เมือง

ตพบุรี โดย รับ สั่ง ของ พระเจ้ากรุง สยาม เกยว ดวย เรือง ที่ พวก

อังกฤษได้ถูกฆ่าตายที่เมืองมรวัด

ณวันที่ ๓๐ เดือนธันวาคมเมื่อใกล้จะถึงเมืองตะนาวศรี ข้าพเจ้า

ได้พบเรือยาวแต่งประดับประดาอย่างงามซึ่งเจ้าพนักงานได้ตั้งออก

มารับข้าพเจ้า และยังมีเรือยาวอีกหลายลำ สำหรับคนที่มากับ

ข้าพเจ้าด้วย แต่ข้าพเจ้ารีบร้อนอยากจะได้ถึงเมืองมรวัดเสียโดยเร็ว

ข้าพเจ้าจึงไม่ยอมถ่ายเรือแต่ได้เคยไปจนถึงเมืองตะนาวศรีทีเดียว

เมื่อได้พบเรือที่เจ้าพนักงานตั้งออกมารับสักครู่ ก็ได้พบเชอวาเตย

เดอ ฟอ แบง ๑ มอง ซี เออร์ โบ เรอ กา ออก พระเมืองมรวัด ๑ กับ

มอง ซี เออร์ เซอ นอล ๑ รวม ๓ นาย ออกมาคอยรับข้าพเจ้า ๆ จึง

ได้ลงเรือของท่านทั้ง ๓ นี้ เพื่อจะได้รีบไปให้ถึงเมืองตะนาวศรี

เสียโดยเร็ว เมื่อข้าพเจ้าได้ไปถึงเมืองตะนาวศรีนั้น เจ้าพนักงาน

ได้ยิงปืนใหญ่รับหลายนัด ในระหว่างทางตั้งแต่ทำนาจนถึงที่พัก

ได้มีทหารถือปืนเรียง ๒ ข้างทาง และมีกลองกับฆ้องด้วยเป็นอันมาก

ตามทางเดินนั้นเจ้าพนักงานได้เอาผ้าดอกปุดาดตลอดทาง และมีดอกไม้

กับใบไม้โปรยตามทางตลอดไปด้วย เจ้าพนักงานได้จัดเก้าอี้

หามมารับข้าพเจ้า และได้จัดมาสำหรับคนที่มากับข้าพเจ้า แต่

หนทางระหว่างทำนาถึงที่พักเป็นหนทางสั้นใกล้มาก ข้าพเจ้าจึงได้

เดินหาได้จนนั่งเก้าอี้หามไม้

ครบไปถึงที่พักเจ้าพนักงานได้นำข้าพเจ้าเข้าไปยังห้อง ๆ ๑

ซึ่งได้ ปลุกเวท สูงไว้ บน เวท นั้น ได้ ดาด เพดาน ด้วยผ้า และ ได้
 เพดาน ดาด นน ม เกา อ ๑ ตัว ชาวเจ้าจง ได้ ขน ไป หนึ่ง บน เกา อ
 เชอวาเลย เคอ ฟอ แบง มอง ชิ เออร์ โบ เรอ กา กับ มอง ชิ เออร์
 เชอ นอด ได้ ยน อยุ่ ขาง ชาวเจ้า แดว จง ได้ ม พวก แซก มัว เป น อย มาก
 ดวน แต่ หน้า คา ทา ทา ทาง ค ดา สัน และ แดง คว อยางาม มา คำนับ ชาวเจ้า
 พรอม ด้วย ชา ราช การ กรรม การ ไทย ของ เมือง น แดว พวก น ได้ ไป
 หนึ่ง อยุ่ ขาง ต่าง โดย แดง ตง กิริยา อยาง อ่อน น้อม พวก น ได้ หนึ่ง อยุ่ ลัก
 ครู ใหญ่ ๆ จัง ได้ ดุก ออก ไป แดว เจ้า พนักงาน ก็ ได้ เอา อาหาร มา เดยง
 พอ ชาวเจ้า รับ ประทาน อาหาร เดีจ แดว ก็ ได้ กลับ ไป ตง เรอ เพอ
 ไป ยิง เมือง มะริด ต่อ ไป พอ ชาวเจ้า กาว ตง เรอ เจ้า พนักงาน ก็ ได้
 ยิง บิน ใหญ่ อัก ครั้ง ๑ บิน ใหญ่ น ได้ ยิง จาก บอม แห่ง ๑ ซึ่ง ทำ ด้วย
 เต้า ตะลุง อยุ่ ไค เมือง ตะนาว ศรี ตง ไป หนึ่ง หนึ่ง
 เมือง ตะนาว ศรี น เปน เมือง ใหญ่ มาก และ มี ผู้ คน พด เมือง แน่น
 หน้า พิ เควาะห์ ตุ จระ เปน เมือง ที่ ล้า คณ มา แต่ กอน ๆ เพราะ มี
 กำแพง ก่อ ด้วย อิฐ ตอม รอบ แต่ เวลาน กำแพง นน ชาว รุก หัก พัง ตง ไป
 มาก แดว ยง ม ว ก เชา รัต ๑ รัต กับ บาน ซึ่ง พง จะ ปลุก แดว หตง ๑
 ตง อยุ่ ทร ม แม่ นา ผง โนน เกอบ ตง กับ บอม รัต เชา รัต กับ บาน นน
 เปน ของ พวก ม ช น นาวี ฝรั่งเศส และ พวก ม ช น นาวี นน ทำ การ ตาม หน้า ท

ของ คิว ไค อย่าง สะดวก เพราะผู้ คน พต เมือง มีความ นบ ถอพวก
 มชน นาร เหล่า น เปน อ้น มาก

ที่ ตานา ไค เมือง ตะนาว ศรั ม เวอ ขนาด ๓๐๐ คณ ทอด ส่มอ อยู่
 ตำบล เขา บอก กับ ชาว เจ้า วา เวอ ตาน เปน เวอ ที่ มค เคอ รวด ชา
 อังกฤษ ชง เคย เปน เจ้า พนักงาน อยู่ ที่ เมือง มะริด ไค จับ มา โดย คำ ตั้ง
 ของ มอ ง ซ เออ ร คอ น ซ คณ ซ และ เปน เวอ ของ มอ ง ซ เออ ร มากา วา
 ชาว อาม เนย นอ ง ของ มอ ง ซ เออ ร มากา วา ชง อยู่ ที่ กรุง ปา ริ ศ์ ใน
 ทุก วัน น เวอ น ไค เคย ไป คำ ชาย ตาม ตำ แม่ นา ช เรย น ใน เมือง มอญ
 ถ้า จะ ต รา กาศ์ น คำ ใน เวอ ตาน ก็ อยู่ ใน ราว ๘๐,๐๐๐ แพรง

ชาว เจ้า ไค ไป ถึง เมือง มะริด เมอ วัน ที่ ๑ เดือน มกราคม ค ศ. ๑๖๘๘
 (พ.ศ. ๒๒๓๐) เวลา เย็น ชาว เจ้า ไค เดิน ทาง จาก เมือง ตะนาว ศรั ถึง
 เมือง มะริด ชง เปน ระยะ ทาง ๑๖ ไมล์ เพียง ๒๕ ชั่วโมง ก็ ถึง เพราะ
 ชาว เจ้า ไค เดิน ทาง ตลอด รุ่ง เจ้า พนักงาน ไค จัด ท พก ไว้ เปน ระยะ ๆ
 ก็ จริง แต่ ชาว เจ้า หาย อม พก ไม่ เพราะ จะ ต้อง การ ให้ รับ ไป ถึง
 เมือง มะริด เตย โดย เร็ว

เมือง มะริด น เปน เกาะ ตง อยู่ ที่ ปาก นาแม่ นา เมือง ตะนาว ศรั
 และ ห่าง จาก ผัง ก็ โดย ทะเพาะ มี แม่ นาคณ อยู่ เทานน นา ใน แม่ นาน
 ตึก ๓ วา ตลอด ตานา และ เปน นา ตรับ ประทาน ไค เว้น แต่ ตอน ไก่
 ทะเต เทานน เปน นา เคม และ ที่ ปาก นาน น ม หิน อยู่ หตาย กอน แต่ พอ

เขาเรือ หตัก หิน ไตงาย

เกาะ มะริด น วัต โดย รอบ ประมาณ ๓๐ ถึง ๓๑ ไมล์ (?) ต้น ณะบบ

เขื่อนไม้ขีด เป็น พน ท ราบ และ มี บำม ก แต่ม เนินเตก ๆ & หรือ

๖ เนิน คัด ๆ กัน นอก นน เป็น ท ราบ ทง ดัน บน เนิน เหล่า น ม บอม

เตก ๆ อยู่ ๑ บอม ทำเป็น รูป คต้ายดาว รวบอม นน ทำด้วย เต่าระเนยค

สูง ๓๐ ฟต บก ดง ดิน และ ขาง บน นน มี เกร่า โยง คตอด ถึง กัน ที่ ดิน

ขาง นน มี บน ใหญ่ อยู่ ๓-๕ กระบอก และ มี ช่อง บน ทำคต้ายช่อง

บน ท กราบ เรือ แต่ ขาง บอม หรือ กูก ไม้ มี บอม น วัต โดย รอบ

กว้างประมาณ ๕๐ กาว และ ไต บอม นน ใหญ่ อยู่ ๓๕ หรือ ๓๖ กระบอก

คง อยู่ ท ดน ราบ สำหรับ บอง กัน ทำเรือ แต่หา ไต ม บอม หรือ ท กาง

อย่าง ไรไม่ เป็น แต่ มี รวทาง เดิน คัด คอก บ บอม เท่านั้น

ทำเรือ เมือง มะริด นน เป็น ทำเรือ ท ค บง คต น ตม ไต ท ก ระ ด

และ ถ้า จะ มี เหตุ จา เป็น ขน แตวก ก็ จะ ทำ ให้ เป็น ท แขง แรง ขน ไต อก โดย

เขา สาย ไช้ ขง ขวาง ทาง เรือ เขา เดย และ กาว ท จะ เขา สาย ไช้ ขง น

ก็ จะ ไม่ คอง เปดอง ไส้ หุ้ย เท่า ไร นก เพราะ ท ตรง ปากช่อง น ม คตง

สูง ทง ๒ ขาง ร้อง นา แคบ และ เวลา นา ดง กม นา เพียง ๓ หรือ ๔ วา

แต่ พอ นา ทะเต ขน มาก ทง ๒ ขาง ก็ เป็น คตง ขน ขน ไป ท หน้า ทำ เรือ นน

ยัง มี เกาะ เตก ๆ บง อยู่ เกาะ ๑ ชื่อ เกาะ บาดรากัน (Badracan) อยู่ ตรง

กับ เกาะ มะริด บน เกาะ มะริด นน ไกต กับ ทำจอดเรือ มี นารบ ประทาน

แต่เด็ก น้อย เทา นน ถ้า จะ หา นาน่า สำหรับ บรรทุก เรือ แล้ว ก็ จะ เป็น การ
 ยาก อยู่ สัก น้อย แต่ ท เเกาะ บาด ราก นม แม่ นาน่า เด็ก อยู่ แม่ นาน่า หง
 ชง ม นาน่า จด ถ้า จะ เอา นาน่า จาก แม่ นาน่า เเกาะ บาด ราก น มา บรรทุก เรือ ก
 ได้ เพราะ ที่ จอด เรือ อยู่ ใน ว่าง เเกาะ มะริด และ เเกาะ บาด ราก น ไม่
 ห่าง ไกล กัน เท่า ไหร่ นึก

ข้าพเจ้า จำ เป็น ต้อง พัก อยู่ ที่ เมือง มะริด ถึง ๓ วัน เพราะ
 การ ที่ จะ เอา เรือ เปรี๊ยะ เดน ออก จาก ท่า เรือ ไป จอด ที่ อ่าว ชิง เป็น หนทาง
 ๓/๕ ไม่นาน ต้อง เสีย เวลา มาก และ ที่ อ่าว นน เรือ ก็ อยู่ ใน ที่ กำบัง
 ต่อกับ อยู่ ที่ ท่า เรือ เหมือน กัน ครั้น ๓ วัน ๕ เดือน มกราคม ข้าพเจ้า
 จึง ได้ ไป เง เรือ และได้ ถอน ส้ม ออกร เรือ ไป ใน วัน นั้น เอง ออก
 พระ วิสุตย์ สุนทร กับ เรือ ๑ กับ เรือ อื่น ๆ อีก หลาย ลำ ได้ ไป
 ส่ง ข้าพเจ้า จนถึง เเกาะ ปุ โด ทวาย ซึ่งเป็น เเกาะ ที่ พระ เจ้า กรุง สยาม ได้ พระ
 ราชทาน ให้ แก่ บรรษัท เเกาะ น ตง อยู่ ใน ท่า เดท เหมาะ ดี มาก และ มี
 ไม้ บน เเกาะ น ซึ่ง เป็น ไม้ ดี สำหรับ ต่อ เรือ และ ปลอก บ้าน ได้ บน
 เเกาะ น ม นาน่า พุ และ นาน่า ตก หลาย แห่ง และมี แม่ นาน่า เล็ก ๆ หลาย ลำ ซึ่ง ถวน
 แต่ เป็น นาน่า จด ทง ต้น ส่วน เรือ นน จะ จอด รอบ เเกาะ ได้ ทุก แห่ง นอก
 จาก นยง ม ท่า เรือ ท ค เพราะ มี เเกาะ เล็ก ๆ บัง อยู่ ๓ เเกาะ และ เมื่อ
 เรือ ได้ เข้า ไป จอด อยู่ ใน เเกาะ เหล่า น แล้ว ก็ อยู่ ใน ที่ กำบัง อย่าง ดี
 ที่ สุด ถ้า เรือ จะ เดิน ไป จาก ผัง คอ รอม น เดต และ เมือง เบง กอ ต ไป เมือง

มะริด แล้ว ก็จะต้องถึงเกาะทวาย น ก่อน
 เมื่อ วันที่ ๒๕ เดือน มกราคม ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง เมือง มัชราฐี
 ปาตานะ เชอวาเตย เคอ ฟอแบง ซึ่ง ได้ เห็น ตำรวจ เรือ เปรีชเตน มาก กับ ข้าพเจ้า
 นั้น จะ ต้อง การ ขน ไป บนบก จึง ได้ เห็น ตำรวจ เรือ พน เมือง ซึ่ง ได้ ออก
 มา ตรวจ เรือ เปรีชเตน พอ เชอวาเตย เคอ ฟอแบง ได้ ลง จาก เรือ แล้ว
 ก็ ม เรือ พน เมือง มา ถึง อีก ตำบล และ ใน เรือ ตำบล มี บาด หลวง ฝรั่ง เค็ด
 คน ๑ ชื่อ บาด หลวง ราเฟล ได้ มา ใน นาม ของ เจ้าเมือง มัชราฐี เพื่อ มา หา
 กับ คน เรือ เปรีชเตน ครั้น บาด หลวง ผู้นี้ ได้ ทราบ ว่า ข้าพเจ้า ก็ อยู่
 บน เรือ ด้วย บาด หลวง ผู้นี้ จึง ได้ มา หา ข้าพเจ้า และได้ บอก
 ข้าพเจ้า ว่า ถ้า เจ้าเมือง ได้ ทราบ ว่า ข้าพเจ้า ได้ มากับ เรือ ตำบล แล้ว เจ้าเมือง
 ก็ คง จะ ได้ จัด ให้ เจ้าพนักงาน ลง มา คอย รับ บาด หลวง ราเฟล ได้
 รับ ประทาน อาหาร กับ ข้าพเจ้า และได้ เล่า ว่า เวลานี้ ใน เมือง มัชราฐี
 กำลัง ตก ตกใจ กัน มาก เพราะ ได้ ทราบ ข่าว มา ว่า พระเจ้า โมกุต จะ ตั้ง
 กองทัพ มา ตี เมือง มัชราฐี และ จะ ได้ พวก อังกฤษ ให้ ออก จาก เมือง ให้
 หหมด ผู้คน พด เมือง ซึ่ง อยู่ ใกล้ กับ บริษท จึง ได้ พา ทหาร พย ด้ มบต หน เขา
 ไป อาศัย อยู่ใน บ่อม และ ต่าง คน ก็ ต่าง เตรียม จะ ต่อ ด้ อย่าง
 แข็ง แรง เพราะ เชื่อกัน ได้ แน่ ว่า ทำ อย่าง ไร ๆ พระเจ้า โมกุต คง จะ
 พยายาม ตี เมือง น ให้ ได้ เพราะ เมือง อื่น ๆ ใน เมือง คอดกอน ตาก ก็
 ตก อยู่ใน มือ พระเจ้า โมกุต หหมด ล้น แล้ว ยัง เหลือ แต่ เมือง มัชราฐี เมือง

เดียวเท่านั้น เมือง คอดกอนดา ได้ ตก อยู่ใน อำนาจ ของ พระเจ้า โมกุต
 เมื่อ วันที่ ๕ เดือน พฤศจิกายน พระเจ้า โมกุต ได้ เข้า ไป ยึด เมือง หลวง
 และ ได้ จับ พระเจ้า แผ่นดิน จาตรวน เดียว ด้วย บาดหลวง ราเฟต ได้ ได้
 ให้ ข้าพเจ้า ฟัง ต่อ ไป ว่า พวก คน บาดหลวง ไม่ ได้ รับ ความ เต็ม ครบ
 จาก อังกฤษ อย่าง ใด เลย และ พวก อังกฤษ ก็ ยอม ให้ พวก บาดหลวง
 ได้ ทำ การ ใน หน้า ที่ มชนนารี โดย ไม่ มี ข้อ ขัด ขน เลย จน ที่ สุด พวก
 บาดหลวง ก็ มี วด เขารัต และ ที่ ลาน ก บาดหลวง อยู่ใน เมือง ด้วย
 เมื่อ เชอวา เตย เตอพอ แวง ไท ขน ไป บน บก แดว ก็ ตรง ไป หา
 เจ้าเมือง พอ เจ้าเมือง ได้ ทราบ จาก เชอวา เตย เตอพอ แวง ว่า ข้าพเจ้า
 อยู่ บน เรือ เจ้าเมือง ก็ สั่ง ให้ เจ้าพนักงาน ยิงปืนใหญ่ ที่ บอม คำ นับ
 ข้าพเจ้า ๑ นัด ข้าพเจ้า ก็ สั่ง ให้ เรือ ยิง สัตต คอบ ทน ท เหมือน กัน
 ครั้น ไท ยิง สัตต ไท คอบ กัน แดว บาดหลวง ราเฟต ก็ ลาก ลบ ขน บก
 ข้าพเจ้า ก็ ได้ สั่ง ให้ ถอน ส้มอ แด่น ไบ ไป เมือง ปอนดเชวี ต่อ ไป เรือ ได้
 เดิน ผ่าน เมือง เซนตชอเม ซึ่ง เป็น เมือง ว่าง หัก พง ทำ ดาย ลง หมด แดว
 เมือง น เปน เมือง ซึ่ง พวก ปอดุกเกต ได้ ขอ มา จาก เจ้า แผ่นดิน เมือง คอด
 กอนดา และ ขอ มา จาก พระเจ้า โมกุต เวลานี้ พวก ปอดุกเกต กำลัง สร้าง
 เมือง ขน ใหม่ และ วด เขารัต ได้ สร้าง ขน ใหม่ เสร็จ แดว
 เมื่อ วันที่ ๒๕ เดือน มกราคม ข้าพเจ้า ได้ ไป ถึง เมือง ปอนดเชวี
 ได้ เห็น เรือ รบ ฝรั่ง เค็ด ชื่อ ตอไซ ทอด ส้มอ อยู่ ที่ ท่าเรือ เรือ นมอ ง ซเออร์

ดูเคน เป็นผู้บังคับ ได้ ออกจากเมืองไทย เมื่อวันที่ ๒๕ เดือนพฤศจิกายน
 ได้ เดินทาง เข้า ช่อง มะตากา และได้ มา ถึง เมือง ปอน ดิ เซร์ ก่อน ข้าพเจ้า
 ๕ วัน เรือ ตวไซ ตำน เป็น เรือ รบ ของ พระเจ้า กรุงฝรั่งเศส ตำนแรกที่จะ
 ได้ เคยเดิน ในทะเลเกาะมะตากา ครั้น ข้าพเจ้าได้ ไปถึง แคว้นมองซเซอร์
 ดูเคน ก็ ได้ มาหา ข้าพเจ้า และได้ บอกกับ ข้าพเจ้า ว่าได้ เตรียม การ
 ที่จะ เดิน เรือ กลับ ไป ประเทศฝรั่งเศส ไว้พร้อม ทุกอย่าง แล้ว และได้
 บรรทุกของ ขน เรือ เต็ม ท้องเรือ หหมดแล้ว แต่ถึง คิงหน ก็จะได้ พยายาม
 บรรทุกของ เพิ่ม เต็ม ขน อีกบ้างให้ ได้
 ใน วัน นเวลาเย็น ข้าพเจ้าได้ ขน ไปบนบก และ รุ่งขึ้นได้
 พบ ประหาร รัอกกับ มองซเซอร์ มาแแต มองซเซอร์ เคตานและ มองซเซอร์
 มาแแต หนุ่ม และ เมื่อ ข้าพเจ้าได้ รับ คำ แนะนำ จาก ท่าน เหล่า นั้น ใน
 เรื่อง ที่ ข้าพเจ้า ดำริ จะ ตั้ง บริษัท ในเมือง แแถบ น แล้ว ข้าพเจ้า ก็ ได้
 ตั้ง มือ เขียน รายงาน และ ออก คำ ตั้ง ชง ข้าพเจ้า เห็น เป็น การ จำเป็น
 สำหรับ การ ของ บริษัท ครั้น เสร็จ แล้ว ข้าพเจ้า ก็ ได้ ตั้ง เรือ ตวไซ เมื่อ
 วันที่ ๒ เดือน กุมภาพันธ์ และ ใน วัน นั้น เอง เรือ ก็ ได้ กาง ไบ เดิน ไป
 เพื่อ กลับ ไป ยัง ประเทศ ฝรั่งเศส ส่วน เรือ เปร์ ซิ เดน นั้น ไม่มี เวลา
 พอ ที่จะ บรรทุก ของ ขน เรือ ให้ ทน ได้ จึง คง รอ อยู่ ที่ เมือง ปอนดิเซร์
 ก่อน และ กำหนด จะ ได้ออกจากเมืองปอนดิเซร์ ใน วัน ที่ ๘ เดือน กุมภาพันธ์
 ชาวเรือ พระเจ้า โม กูต ไป ค้ เมือง คอต กอน ดา และ จับ องค์

เจ้าแผ่นดินไฉนหน เป็นชาวที่จริงแน่ เพราะข้าพเจ้าได้ทราบความที่
เมืองปอนดเชร์ เป็นความตรงกับที่ข้าพเจ้าได้ทราบมาแล้ว มองซิเออร์
มาตรงจึงได้เดาให้ข้าพเจ้า ฟัง ถึง การงาน ของบริษัท ใน เมืองคอดกอนดา
และได้เอาหนังสือจากเมืองซูร์ตมา ให้ข้าพเจ้าดู ระเบียบ ๑ หนังสือ
ระเบียบ น เป็น หนังสือที่ผู้ อำนวยการ ของ บริษัท ได้ มีมายัง มอง ซิ เออร์
มา แดง บอก ชาว ว่า เจ้าเมือง คอด กอน ดา ได้ กัด ข วม เหนง พวก ชาว
ยุโรป แต่ พวก ฝรั่งเศส เค็ด หนได้ รับ ความ ยก เว้น ไม่ ใคร ได้ ถูก บับ คน
เหมือนชนชาติอื่นๆ ใน หนังสือระเบียบ นั้น เดาคความ ค่อไป ว่า การ
ที่ พระเจ้าโม กูต ได้ มี ชัย ชะนะ เช่น น ได้ ทำให้ พระเจ้า โม กูต เยอ หียง
ชน มาก และ เจ้าพนักงาน ข้าราชการ ของ พระเจ้า โม กูต ก็ พดอย
หียงไป ด้วย เพราะ พระเจ้า โม กูต ถูก พวก ชาวยุโรป เปน อ้น มาก
ฝ่าย พวก อัง กฤษ หน เดากได้ จับไฟร บ้าน พด เมือง ของ พระเจ้าโม กูตไว้
เปน อ้น มาก และ หนังสือ ตำคญ ที่ผู้ อำนวยการ ฝรั่งเศส เค็ดได้ ให้ ใจแก่
พวก เรือ แคมวี่ ซึ่งได้ มา ขอร้อง เอาของ ฝรั่งเศส เปนที่ พง หน พวก
อังกฤษ ก็ หาได้ เชอ ถอ ยก เว้น ให้ ไม่

เมื่อเคเดิมมองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้ออกความเห็น ว่า ข้าพเจ้า
ควรจะ ส่ง คนใด คนให้ หนึ่งไปเฝ้า พระเจ้า โม กูต เพื่อขอหัตถ์ฐานในความ
ชอบ ชรรวม แดง ดีทช ของ บริษัท และ เพื่อ ขอ คราคง สำหรับให้ บริษัท
ไป ตง ห่าง ที่ เมือง เบง คอด ได้ ข้าพเจ้าจึง ได้ นำความเห็น ของ

มอง ซี เออร์ คอนซตันซ์ ตาม ท กดาวมา น หารือคอ มองซีเออร์มาแดง
 และ ข้าพเจ้าได้ กะ จะให้ มอง ซีเออร์ เสด็จไป เฝ้า พระเจ้า โมกุต
 แต่ ครั้น ข้าพเจ้าได้ มา พง ความ เห็น ของ มอง ซี เออร์ มาแดง จึงได้ตั้ง
 ความ คิด ที่ จะ ส่ง มองซีเออร์ เสด็จไป มองซีเออร์ มาแดง ได้ ช้แจง
 ว่า การ ที่ จะ จัด ให้ ใคร ไป เฝ้า พระเจ้า โมกุต นั้น จะ เป็น การ
 เป็ดอง ไล่หุ่ย ของบริษัท โดยไม่ได้ ผลิต อย่างใดเลย ด้วยเหตุ ๒ ประการ
 คือ ประการ ๑ พิเคราะห์ หัด พระเจ้า โมกุต ก็คง จะไม่ รับ รอง คน แทน ของ
 บริษัท แต่ ประการ ๒ พระเจ้า โมกุต ก็ชรามากแล้ว เพราะฉะนั้น
 ถึง พระเจ้า โมกุต จะ ออก ครา ตง อนุญาต ให้ บริษัท ไป ตง ห้าง ที่ เมือง
 เบง กอล ถ้า พระเจ้า โมกุต สิ้น ช้พลตง ก็ จะ ต้อง กตบ ตง คน พุดจา
 ขอร้อง กัน ใหม่ และ จะ ต้อง เป็ดอง ไล่หุ่ย อีก ครัง ๑ กับ จะ ต้อง
 หา ของ ให้ เจ้า เมือง เบง กอล อีก จึง จะ ได้ จัด การ ตาม ครา ตง ของ
 พระเจ้า โมกุต ได้ อนึ่ง ผู้ ที่ เป็น เจ้า เมือง เมือง เบง กอล ใน เวदान
 ชื่อ เจอะ เอ็ค คาน เป็น อาว ของ พระเจ้า แผน ดิน และ ชรามาก อายุ ถึง
 ๘๖ ปีเศษ ทงเมื่อ เรวๆ น ตาก บอดเลย แล้ว ด้วย คง จะ ไม่ มี อายุ ยน
 นาน ไป ได้ สัก เท่าไร และ ใคร จะ เป็น ผู้ จาราชการ เมือง เบง กอล ต่อ ไป
 ก็ เป็น เรอที่ ทราบ กัน ไม่ได้ เพราะ เมือง น เป็น เมือง ขน ของ พระเจ้า โมกุต
 ต้อง เสีย เงิน ให้ พระเจ้า โมกุต ปี ละ ๓๐,๐๐๐, ๐๐ ทุกๆ ปี เพราะฉะนั้น

มอง ซี เออร์ มา แดง จึง เห็น ว่า ใน เวลานี้ ควร จะ ปฏิบัติ ตาม ตรา ตัง ระเบียบ
 เก่า ไป ก่อน และ ควร จะ เข้า หา เจ้า เมือง คน ชวาน ไป พดาง เพราะ
 เจ้า เมือง คน น ชอบ พวก ฝรั่ง เค็ด อยู่ บ้าง บริษัท ก็ จะ ได้ ทำ การ
 ค้า ขาย ต่อ ไป จน กว่า เจ้า เมือง คน น จะ ถึง แก่ กรรม เมื่อ เจ้า เมือง
 คน น ได้ ถึง แก่ กรรม ไป แล้ว ก็ จะ ต้อง คอย ดู เหตุ การณ์ ไป ก่อน แล้ว
 จึง คิด อ่าน ขอ ตรา ตัง เดีย ใหม่ แต่ ตรา ตัง ใหม่ นั้น จะ ขอ จาก เจ้า เมือง
 คน ใหม่ หรือ จะ ขอ จาก พระ เจ้า โม กุ ต องค์ ใหม่ ก็ แล้ว แต่ จะ
 ระวัง ใน ภาย หน้า

พระ เจ้า โม กุ ต องค์ คน น ม ราช บุ ตร ๒ องค์ แต่ องค์ ใหญ่ นั้น
 อยู่ ใน ถาน พระ บิดา ก่า ตั้ง ตั้ง พระ อาชญา จน ถึง กับ หนี ไป อาศัย อยู่ กับ
 พระ เจ้า กรุง เปอ เซย เตย แล้ว พระ ราช บุ ตร องค์ ใหญ่ นม พคร พวก
 ใน ประเทศ ราช บุ ตร เป็น อัน มาก และ ฝ่าย มารดา ก็ คอย หา ช่อง อยู่
 ถ้า พระ เจ้า โม กุ ต สิ้น ชี พ ตั้ง เมื่อ ไต ก็ จะ คิด จัด การ ซึ่ง ราช สัม บัต ให้
 แก่ บุ ตร เพราะ พระ เจ้า โม กุ ต ได้ ประ กาศ ตั้ง ให้ ราช บุ ตร ท ๒ เป็น
 รัช ษา ยาท แล้ว โดย เหตุ ทร ราช บุ ตร ท ๒ น เป็น คน ไป รด ปราน ของ บิดา
 และ พระ บิดา ก็ เอา มา เตย ัง โก ต พระ องค์ อยู่ เสมอ เพราะ ฉะนั้น เมื่อ
 พระ เจ้า โม กุ ต สิ้น ชี พ ตั้ง เมื่อ ไต ก็ คง จะ เกิด วั น วย ใน บ้าน เมือง
 แดก กัน เป็น กก เป็น เหตา เป็น แน

เมื่อ ชาติ เจ้า ไต พง มอง ซี เออร์ มา แดง ชี แจง ตั้ง น ชาติ เจ้า

ก็เห็น ด้วย จึงได้ งัด ความ คิด เดิม เดี่ย และ ได้ ตก ลง ว่า ให้ คอย ฟัง
เหตุการณต่อไป เมื่อเห็นท่วงท อย่างไร ที่จะ ให้ บริษัท ได้ ทำ การ ค้า ขาย
โดย สะดวก แลว ก็ จะ ให้ จุด การ ไป อย่าง คดี สุด ที่ จะ ทำ ได้

ข้าพเจ้าได้ มาถึง แหตมเคบ ออฟ กุด โฮป เมื่อ วัน ที่ ๑๑ เดือน เมษายน
และ ได้ พัก อยู่ ใน ที่ น จน ถึง วัน ที่ ๑๕ เดือน เมษายน หนังสือ ต่าง ๆ ที่
กับคนเรือ เซนนิ โกลดาค์ ซึ่ง เป็น เรือ ของ บริษัท ได้ ฝาก ไว้ ให้ ข้าพเจ้านั้น
ข้าพเจ้าได้ รับ ไว้ หหมด แลว เรือ เซนนิ โกลดาค์ นได้ คอย ข้าพเจ้า อยู่ ถึง
๓ อาทิตย์ ครั้น เห็น ว่า ข้าพเจ้า ยัง ไม่ มา กับ คน จึง ได้ ออก เรือ ไป
เมื่อ วัน ที่ ๑๒ เดือน มีนาคม

ก่อน ที่ ข้าพเจ้า จะ ได้ ออก จาก แหตมเคบ ออฟ กุด โฮป วัน ๑ ได้
เห็น เรือ เตอ ไตร มา แด กับ เรือ เตช เออ เข้า มา ถึง ทง ๒ ต้า เรือ เตช
เออ น ได้ มา จาก เมือง สุรัต ได้ มา พบ กับ เรือ เตอ ไตร มา แด ที่ คาบต
บงเคชเอกวัต จึง ได้ เสนอ มา ด้วย กัน

มอง ซเออร์ ดงเคนผู้ บงคบ การ เรือ ไตร มา แด ได้ บอก กับ ข้าพเจ้า
ว่า ได้ ออก จาก เมือง ไทย พรอม กับ มอง ซเออร์ ไวตรคูร์ และ มอง ซเออร์
เคอ ยวเยอ เมื่อ วัน ที่ ๓ เดือน มกราคม เมื่อ วัน ที่ ๑ เดือน กุมภาพันธ์ เรือ ไตร
มา แด ได้ แตน ออก จาก ช่อง ซอนดา ครั้น เมื่อ วัน ที่ ๑๕ เดือน กุมภาพันธ์
ได้ ถูก พายุ ซึ่ง พัด มา จาก ทิศ ตะวัน ตก ฉียง ได้ เรือ ไตร มา แด จึง ได้
พัด คบ เรือ อก ๒ ต้า ใน ที่ และ ตี จุก ได้ ๑๕ ตีกร ๑๕ นาที และ ตอง ตี จุก

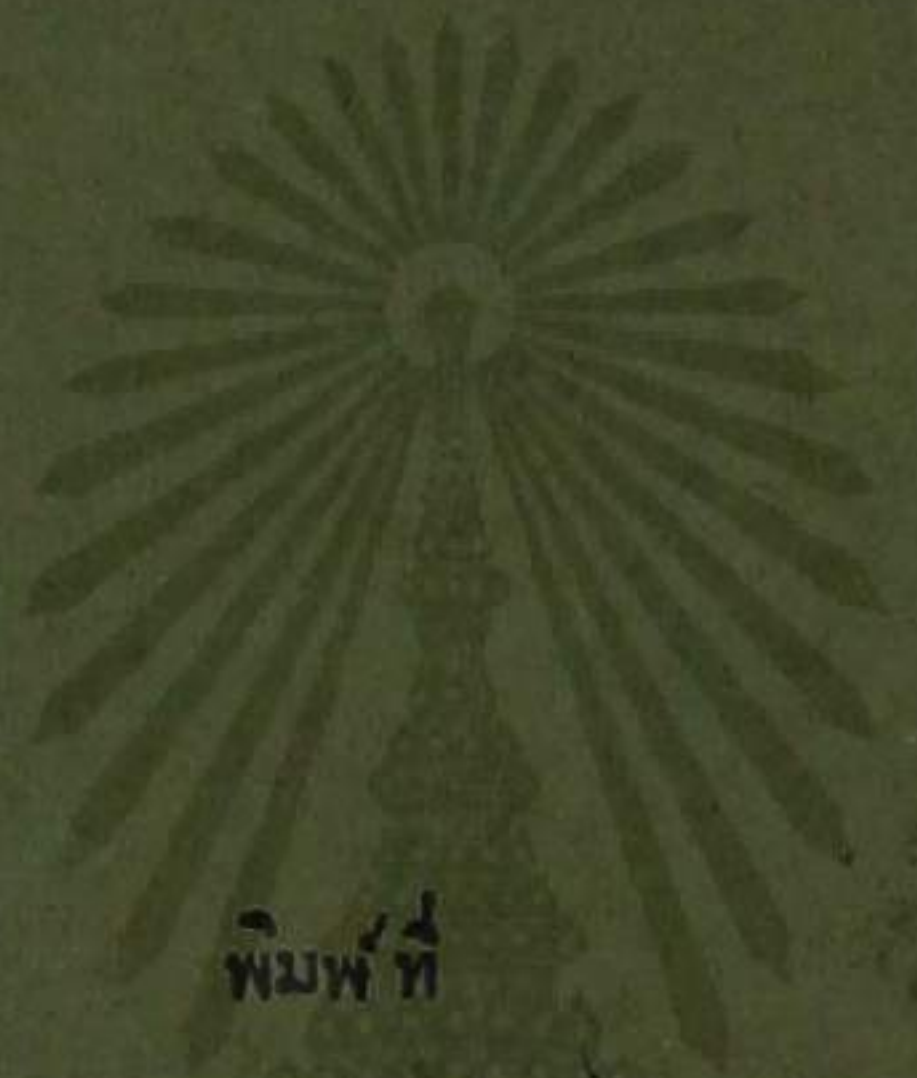
๓๓๗ ดักร & มนต์ มอง ซ็เออร์ ดังเดิน ได้ รายงาน ต่อไปว่า บาดหลวง
 ตาชา ได้ ส่ง เรือ เตอ กายยา โดยได้ รับ ตำแหน่ง ราชทูต เอนวอยเอกซ
 ตรา ออกดี นาร์ ของ พระเจ้ากรุง ด้ยาม ไปยัง ประเทศฝรั่งเศส และเมื่อ
 บาดหลวง ตาชา ได้ เชิญ พระราช ด้ำน ของ พระเจ้า กรุงด้ยาม ส่ง เรือ นน
 กิ ได้ มี การ ให้ แหน และทำ พธิ ตาม แบบ ขรรม เนียมไทย ทุก อย่าง

บาด หลวง ตาชา ได้ พา คน ไทย มา ด้วย รวม ๑๘ คน คือ เป็น
 ข้าราชการไทยสำหรับประดับเกียรติยศบาดหลวงตาชา ๖ คน อีก ๑๒ คนนั้น
 เป็น ชายหนุ่ม ซึ่ง บาด หลวง ตาชา จะ พา ไป ฝาก ยิง โรงเรียน พวก บาด
 หลวง คน เยชวตท กรุง ปาร์ค นอกจาก น บาด หลวง ตาชา ได้ เชิญ
 เกรอง ราช บรรณาการ ของ พระเจ้า กรุง ด้ยาม และของ ต่างๆ เป็นอันมาก
 ด้ำหรับไป ถวาย พระเจ้า กรุง ฝรั่งเศส และ ถวาย เจ้า นายใน พระราช
 วงศ์ ฝรั่งเศส ทุก ๆ องค์ ด้วย

ข้าพเจ้าได้ ไป ถึง เกาะ อาเซนซัน เมื่อ วันที่ ๑๘ เดือน พฤศจิกายน
 เมื่อ ได้ มา ถึง เกาะ น แดว ข้าพเจ้าได้ รับ หนังสือ จาก กัปตัน เรือ เดซี เออ
 ฉะบบ ๓ ใน จดหมาย ฉะบบ น มี ความ ว่า เรือ รบ ฝรั่งเศส ๒ ลำ คือเรือ
 กายยากับเรือสตัวได้ ไปถึงแหลมเคปออฟกูดโฮม เมื่อวันที่ ๒๕ และจะได้
 พก อยู่ ณ ที่ นั้น จน ถึง วันที่ ๓ เดือน พฤศจิกายน จึง จะ ได้ ออก เรือ ต่อไป
 เมื่อวันที่ ๒๗ เดือน พฤศจิกายน ได้ พบ กับ เรือ เตอเฟลริซงที่ ได้
 ด้ำน ศุูนย์ กต่าง โตก ๓ ดักร เรือ ตำนได้ มาจาก ประเทศฝรั่งเศส และ

ได้เดินทางมาถึงที่นั่น ๓๗ วัน นายเรือโท ซึ่งบังคับการเรือดำน้ำได้
 ขนมาบนเรือของเรา และได้เล่าว่าประเทศฝรั่งเศสได้ประกาศ
 สงครามกับพวก แอก อาตเยย แล้ว

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ ศรีนคร

เชิงสะพานมอญ พระนคร โทรศัพท์ ๓๕๖

